

SVERIGE MOT 2035

Omvärldsanalys med fokus på
idrottsrörelsens utmaningar och
möjligheter att stärka sin
position

REFORM SOCIETY

INNEHÅLL

INLEDNING.....	3
BAKGRUND: BEFOLKNING OCH GEOGRAFI TILL 2035	6
MILJÖ- OCH KLIMATFÖRÄNDRINGAR KRÄVER OMSTÄLLNING	11
Klimatanpassning.....	11
Kort om tid att minska utsläppen	15
Legitimitet och transparens.....	18
Slutsatser och rekommendationer	20
ETT SAMHÄLLE MED SKILLNADER I HÄLSA OCH FYSISK AKTIVITET	22
Stillasittande och fysisk aktivitet	22
Inkomstskillnader och hälsa.....	25
Levnadsvanor formas tidigt	28
Alla barn och unga nås inte.....	32
Med fokus på vuxna och äldre.....	34
Slutsatser och rekommendationer	37
KOMMERSIALISERINGEN PRESSAR FÖRENINGSIDROTTEN	40
Konkurrensen från privata aktörer	41
Idrottsrörelsens erbjudande	44
Viktigt få ihop syn på träning, socioekonomi och geografi	46
Bredd och elit.....	48
Ledarskap och föräldraengagemang	52
Slutsatser och rekommendationer	56

EN OSÄKER OCH OTRYGG OMVÄRLD	58
Osäkerhet och otrygghet	58
Pressad demokrati i populismens tidevarv	60
Större politisk vågbildning	62
Från tillit till ökad kontroll.....	64
Folkbildningens framtid	66
Slutsatser och rekommendationer	67
NYA EKONOMISKA UTMANINGAR.....	69
Stora behov av reformer och samhällsinvesteringar.....	70
Ekonomiskt pressade kommuner	72
Idrottsrörelsen som samhällsaktör i en ny tid	73
Slutsatser och rekommendationer	74
EN FÖRÄNDRAD SPELPLAN MED ARTIFICIELL INTELLIGENS.....	75
Vad artificiell intelligens handlar om	75
Datainsamling: en allt viktigare resurs	76
Risker och möjligheter med AI.....	79
Slutsatser och rekommendationer	80
KÄLLOR OCH REFERENSER	82
BILAGA. METOD.....	88

INLEDNING

En trend är enligt Nationalencyklopedin ”en stabil, långsiktig förändring”.¹ Det finns en uppsjö av rapporter om så kallade megatrender och hur de antas påverka samhällen och hur vi lever. Det megatrenderna har gemensamt är att de binder samman global och nationell samhällsutveckling, och de visar på så sätt att inget land är en isolerad ö. Vi påverkas av stora skeenden som vi inte ensamma råder över.

Ett axplock av rapporter om megatrender från åren 2019, 2020 och 2023 pekar alla på det ökade behovet av att möta miljö- och klimatförändringar såväl som att befolkningen växer och blir äldre, vilket innebär utmaningar för exempelvis välfärdens finansiering. Migrationen antas fortsätta och kan framöver drivas både av krig och konflikter men också av just klimat- och miljöförändringar. Den snabba teknologiska utvecklingen har redan lett till ”hyperkontaktbarhet” och den fortsatta digitaliseringen av samhället med artificiell intelligens (AI) antas såväl gå snabbare och skapa digital ojämlikhet som ge stor påverkan på arbetslivet och behovet av omställning. Till det kommer en förändrad maktbalans på världsnivå och en bred framväxt av populistiska partier som påverkar och gör det viktigare att försvara demokratiska värden. Till den förändrade maktbalansen kopplas även ökad ekonomisk ojämlikhet, konflikter och ekonomisk osäkerhet men också sönderfallande social sammanhållning och hälsoutmaningar (Espas, 2019; Oxfam, 2020; Sitra 2023).

Vi lever i en orolig tid och det finns stora samhällsutmaningar som behöver mötas på ett konstruktivt och genomtänkt sätt. Det är mer angeläget än någonsin att ta sig an framtiden med utgångspunkten att den går att påverka. Här kan idrottsrörelsen spela en mycket viktig roll.

¹ <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/trend>.

Den här rapporten handlar därför om trender som är särskilt viktiga för Sverige i allmänhet och för idrottsrörelsen i synnerhet, både när det gäller det idrottsstödande och det folkbildande uppdraget. De trender som rapporten fokuserar på har beröringspunkter med de globala megatrenderna men fokus ligger på det som är unikt och viktigt för svenska förhållanden. För idrottsrörelsen är en hållbar samhällsutveckling bärande, och en viktig utgångspunkt är därför trendernas betydelse för miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet.

För att avgränsa och hitta en inramning för betydelsefulla trender har inledningsvis fördjupande och orienterande intervjuer gjorts med tio olika experter. Den så kallade PESTEL-modellen har också använts i det syftet.² Med hjälp av modellen har frågor som är viktiga för idrottsrörelsen ringats in. Svensk idrotts mål till 2025 har gett riktningen framåt. Även om dessa kan komma att förändras därefter är bedömningen att de i grunden kommer vara giltiga också i fortsättningen. Metodmässigt tar rapporten i linje med Sitra (2023) fasta på att framtidsspaningar behöver vila både på att blicka bakåt såväl som på att fånga nuläget.³

FÖRDJUPNING: SVENSK IDROTTS MÅL TILL 2025

Livslångt idrottande

- Svensk idrott ska vidareutveckla verksamheten så att barn, unga, vuxna och äldre väljer att idrotta i förening under hela livet.
- Svensk idrott ska nå fler idrottsliga framgångar internationellt.

Idrottens värdegrund är vår styrka

- Alla lever och leder enligt svensk idrotts värdegrund.

Idrott i förening

- Svensk idrott ska vidareutvecklas, samverka med andra aktörer och ge goda möjligheter att idrotta i förening.

Idrotten gör Sverige starkare

- Svensk idrott är en ännu starkare samhällsaktör.

² PESTEL-modellen tittar närmare på sex olika faktorer som kan komma att påverka ett företags eller organisations verksamhet: politiska, ekonomiska, sociala, teknologiska, ekologiska och legala faktorer. Se vidare i bilagan.

³ Metoden beskrivs närmare i bilagan.

Målen bygger på varandra. För att nå målet om livslång idrott i förening, behöver svensk idrott stärka arbetet med värdegrunden, vidareutveckla föreningsidrotten genom att sätta fokus på engagemang och medlemskap. Sammantaget kommer det att göra Sverige starkare.

Med stöd av det här tredelade angreppssättet har sex trender identifierats. Det är de trender som bedöms som särskilt viktiga för idrottsrörelsen fram till 2035. Dessa är:

- Miljö- och klimatförändringar kräver omställning,
- Ett samhälle med skillnader i hälsa och fysisk aktivitet,
- Kommersialiseringen pressar föreningsidrotten,
- En osäker och otrygg omvärld,
- Nya ekonomiska utmaningar, och
- En förändrad spelplan med artificiell intelligens.

Trenderna fördjupas i varsina kapitel och hålls på så sätt isär. I praktiken är det dock så att trenderna går in i varandra och utgör en större helhet.

UPPLÄGG OMVÄRLDSANALYS

För varje trend ges en kort inledning och därefter fördjupas de olika aspekter inom trenden som bedömts mest relevanta och intressanta. Fokus ligger på att bedöma vad det betyder och kan betyda för framtiden, både för Riksidrottsförbundet och SISU Idrottsutbildarna. Därmed integreras det idrottsstödande och folkbildande uppdraget i varje trend. Betydelsen för social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet integreras också efter bästa förmåga.

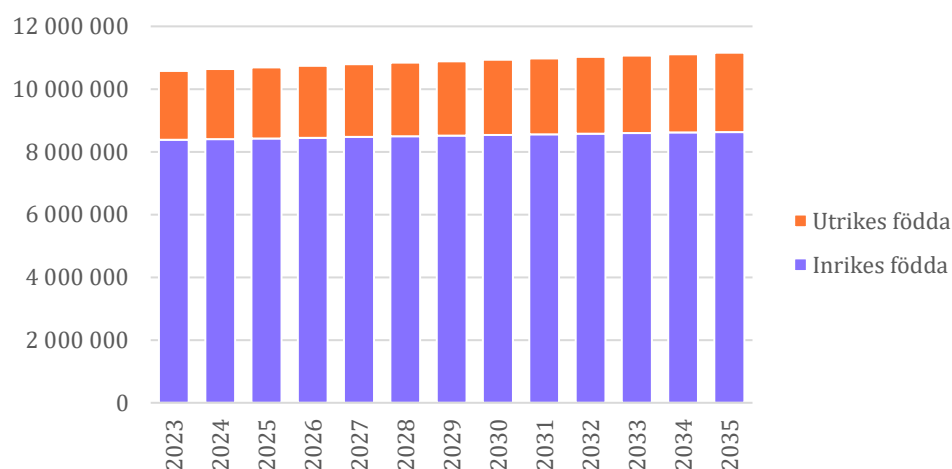
Avslutningsvis lyfts vad som ser ut att bli särskilt viktigt fram emot 2035 och till det kopplas ett mindre antal, mer övergripande, frågor som sannolikt blir viktiga för Riksidrottsförbundet och SISU Idrottsutbildarna att ta sig an.

BAKGRUND: BEFOLKNING OCH GEOGRAFI TILL 2035

De fortsatta demografiska förändringarna, särskilt att vi blir allt fler äldre, och urbaniseringen hör till megatrender som flera tar upp (Espos, 2019; Sitra, 2023). I analysen behandlas dock dessa trender mer som bakgrundsfaktorer som spelar in i vissa av de trender som fördjupas i kommande kapitel. Här ges därför en kort utblick på befolkningen och var i landet vi bor med sikte på 2035.

I slutet av 2023 är vi ungefär 10,6 miljoner i befolkningen och enligt SCB:s befolkningsframskrivningar beräknas befolkningen öka med 8 procent till slutet av 2035, till omkring 11,4 miljoner. Det är framför allt utrikes födda som bidrar till det. Den utrikes födda befolkningen beräknas öka med 21 procent och den inrikes födda med 4 procent. Sammanlagt utgör utrikes födda 23 procent av den svenska befolkningen 2035.

Diagram 1. Prognos befolkningsutvecklingen 2023 till 2035.

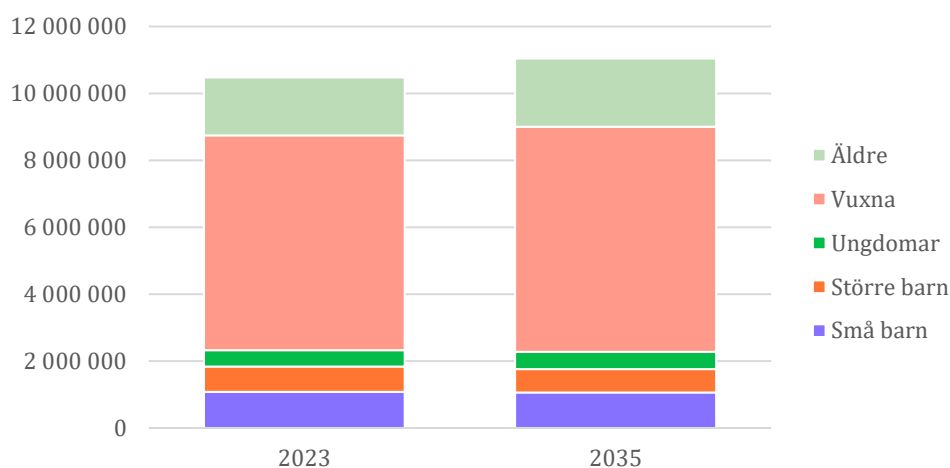

Källa: SCB och egna beräkningar.

Idrottsrörelsen förknippas mest med barn- och ungdomsidrott men enligt svensk idrotts mål till 2025 är det livslånga idrottandet centralt, i meningen att barn och unga såväl som vuxna och äldre ska välja att idrotta i förening under hela livet.

Befolkningen fortsätter också att åldras fram till 2035. Den åldersgrupp som ökar mest, med 18 procent, är de äldre som definieras som de i befolkningen som är 69 år och äldre.⁴ De små och större barnen, 1 till 9 respektive 10 till 15 år, minskar i stället med 9 procent medan andelen gymnasieungdomar och vuxna 20 till 68 år ökar med 5 procent vardera.

Diagram 2. Prognos befolkningens ålderssammansättning 2023 och 2035.

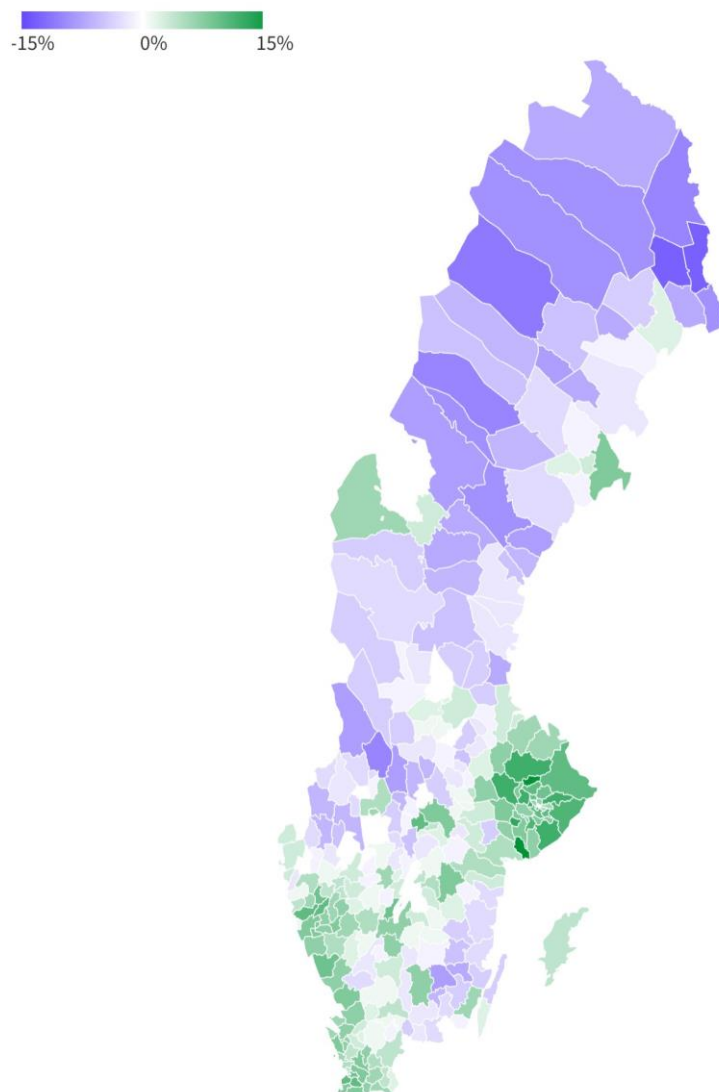

Källa: SCB och egna beräkningar.

När det gäller var i landet vi bor antas urbaniseringstrenden fortsätta. Det innebär att invånarantalet i framför allt mindre kommuner norrut i landet fortsätter att minska mellan 2023 och 2035. Det gör att invånarantalet framför allt i storstadskommunerna och i kommunerna runt dem fortsätter att öka.

⁴ Riktåldern för ålderspension väntas vara 68 år 2035.

Figur 1. Befolkningsförändringar på kommunnivå från 2023 till 2035.

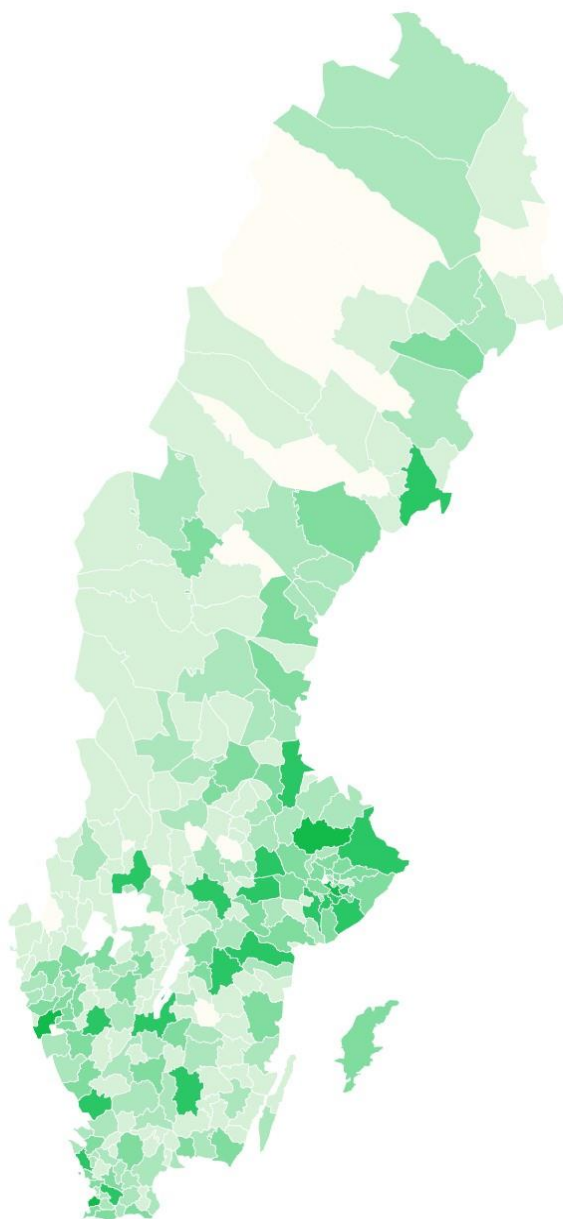
Källa: SCB och egna beräkningar.

2035 kommer en allt större del av befolkningen att bo i de stora och större kommunerna. Totalt beräknas drygt en femtedel av befolkningen bo i någon av storstadskommunerna Uppsala, Malmö, Göteborg och Stockholm. Ytterligare runt en tredjedel bor i de 30 kommuner som har 70 000 till 190 000 invånare.

I de 124 kommuner som har 30 000 till 70 000 invånare beräknas en tredjedel bo och sammanlagt samlar de minsta 130 kommunerna med högst 15 000 invånare, cirka en tiondel av befolkningen.

Figur 2. Befolkningen utifrån antal invånare 2035.

- Högst 5 000 invånare
- 5 000-15 000 invånare
- 15 000-30 000 invånare
- 30 000-70 000 invånare
- 70 000-100 000 invånare
- 100 000-190 000 invånare
- 270 000 invånare och fler

Källa: SCB och egna beräkningar.

Omflyttningarna som innebär att fler kommer att bo i storstäderna och storstadsnära kommuner fram mot 2035 kan också få betydelse för idrottsrörelsen. Dels när det gäller var i landet föreningsidrotten har störst potential att växa. Dels i form av potentiella utmaningar i att upprätthålla verksamhet i kommuner med vikande invånarantal.

Både åldersförändringar och boendemönster kommer vi tillbaka till framför allt i kapitlet om trenderna *Ett samhälle med skillnader i hälsa och fysisk aktivitet* och *Kommersialiseringen pressar föreningsidrotten*.

MILJÖ- OCH KLIMATFÖRÄNDRINGAR KRÄVER OMSTÄLLNING

Idrottsrörelsen samlar ofantligt många människor. Man har en väldig makt att vara med och påverka.

Intervjuad klimatexpert

Klimatförändringar och miljöpåverkan påverkar i dag hela samhället i varierande grad. Samhället i stort, och därmed även idrottsrörelsen och folkbildningen, kommer framför allt att påverkas på tre sätt fram emot 2035: ett ökat behov av klimatanpassning, en ökad kravställning på att minska klimatutsläpp och miljöpåverkan, och slutligen det faktum att miljö- och klimatarbetet får en större vikt när det gäller en verksamhets legitimitet.

Klimatanpassning

The era of global warming has ended; The era of global boiling has arrived. The air is unbreathable. The heat is unbearable. And the level of fossil fuel profits and climate inaction is unacceptable (Antonio Guterres, FN:s generalsekreterare).⁵

⁵ https://www.un.org/sg/en/content/sg/press-encounter/2023-07-27/secretary-generals-press-conference-climate?_gl=1*1vcdfah*_ga*MTc1OTcyMzE4MS4xNjk5Mzg3MTU0*_ga_S5EKZKSB78*MTcwMTgwNzM0Mi4zLjEuMTcwMTgwNzg4Mi41OC4wLjA.*_ga_TK9BQL5X7Z*MTcwMTgwNzM0MS40LjEuMTcwMTgwNzg4MC4wLjAuMA

Att kunna hantera klimatrelaterade risker kommer att bli nödvändigt för alla verksamheter i framtiden. I kommande text ges några exempel på hur klimatförändringarna påverkar idrotten fram emot 2035.

SNÖ

Det globala vintersportandet är ett av klimatförändringarnas tydligaste offer (Alestig, 2022, s. 22).

På bara drygt trettio år har snösäsongen i Sverige förkortats med flera veckor. I mellersta Sverige väntas säsongen under ett högutsläppsscenario halveras till seklets mitt, en tredjedel av säsongen kommer att gå förlorad redan under 2030-talet (Rise et al, 2021). Enligt en studie som genomfördes inför OS i Peking 2022 skulle bara 5 av de 21 orter som hittills arrangerat vinter-OS kunna göra det 2080 om utsläppen fortsätter som nu (Scott et al, 2019).

För att möta den nya verkligheten kommer skidanläggningarna i Sverige i snitt att tvingas tredubbla sin produktion av konstsnö (Rise et al, 2021). Svenska Skidsportförbundet märker dock redan av effekten av så kallade "backyard effects", vilket betyder att när det är snöfattigt i södra Sverige kommer färre barn till tävlingarna i norr, trots att det finns snö att åka på (Alestig, 2022).

Att producera konstsnö kräver stora mängder energi och vatten, och kan bli både ett miljömässigt och ekonomiskt problem. Länsstyrelsen i Jämtland skriver i en faktasammanställning om klimatanpassning att:

Fjällanläggningarna blir alltmer beroende av att kunna tillverka snö [...] Detta kräver stora vattenresurser som kan påverka den biologiska mångfalden och orsaka brist på vatten under den säsong då det är som mest folk i dessa områden (Länsstyrelsen i Jämtlands län, 2018, s. 92).

I samma rapport diskuteras ett behov av "klimatstrategisk utveckling och avveckling" av skidområden (Länsstyrelsen i Jämtlands län, 2018, s. 105). I Alperna har klimatförändringarna redan slagit ut mängder av mindre skidorter (Alestig 2022).

Många skidorter i Sverige och internationellt diversifierar nu sin verksamhet, det kan handla om mountainbike, klättring, vandring eller downhillcykling. Sedan hösten 2021 är grässkidåkning den elfte officiella skidsporten inom det Svenska skidförbundet.

VARMARE VASALOPP

Vintern 2019/20 var den varmaste i modern tid i stora delar av Sverige. Trots att miljoner liter snö hade packats på lastbilar och portionerats ut i skogen för att kompensera för snöbristen var Vasaloppet det året en hårsån från att behöva ställas in. Räddningsinsatsen krävde hundratals personer och enorma mängder ny snö från Vasaloppets egen snöfabrik (Alestig, 2022).

HETTA

Värmestress kan vara förödande för atleters hälsa och prestation (Sambrook et al, 2023, s. 1).

Världsmeteorologiska organisationen (WMO) beräknar att temperaturen 2023 blir ungefär 1,4 grader över det globala genomsnittet, vilket är det varmaste året som någonsin uppmätts på jorden⁶. Till seklets mitt väntas antalet högsommardagar där temperaturen är minst 25 grader fördubblas i Sverige. I landets södra delar får vi räkna med en till två månaders värmebölja varje år, vissa år med 40 graders värme (Alestig, 2022).

Ett stort antal studier visar att de relativa dödstalen stiger i värmeböljor. Högsommaren 2018, när många temperaturrekord slogs, dog exempelvis cirka 750 fler personer än förväntat i Sverige.⁷ Under OS i Tokyo 2021 låg temperaturen mellan 29 och 34°C varje dag, vilket ledde till att flera atleter kollapsade eller tvingades avbryta sin medverkan. Klimatförändringar och stora värmeöar har lett till att Tokyos medeltemperatur ökat med nära tre grader sedan 1900.⁸

⁶ <https://wmo.int/news/media-centre/2023-shatters-climate-records-major-impacts>

⁷ <https://lakartidningen.se/wp-content/uploads/EditorialFiles/FH/%5BFLFH%5D/FLFH.pdf>

⁸ <https://www.climatechangenews.com/2021/08/06/hottest-games-ever-tokyo-olympics-elite-sport-met-climate-crisis/>

HETA MARATONLOPP

Urbana värmeöar beror på att stadens hårdgjorda ytor suger åt sig mer värme än en naturlig miljö, dessutom skapar höga hus urbana ökendalar där luften står stilla. Områden med grönska har däremot en kylande effekt (Alestig, 2022).

Folkhälsomyndigheten har uppmanat alla Sveriges kommuner att göra kartläggningar av var de största riskerna finns. För att hantera kommande värmeböljor behöver vi se över både hur vi bygger våra städer, och hur vi betar oss när det är riktigt varmt.

En ytterligare konsekvens av det varmare vädret är en ökad brandrisk. Utifrån SMHI:s data har MSB tagit fram prognoser som visar på att brandriskvädret väntas bli allt värre i framför allt mellersta delen av Sverige och att brandrisksäsongen kommer att förlängas (MSB, 2013).

VATTEN

Även om utsläppen skulle gå ner dramatiskt på kort tid väntas nederbörden öka med nio procent i Sverige vid seklets mitt. Skyfall och översvämningar väntas bli fler och värre eftersom varmare luft kan hålla mer vattenånga (Alestig, 2022).

Samtidigt står stora delar av världen inför brist på färskvatten. Sommaren 2021 fick tankbilar med dricksvatten köra skytteltrafik i delar av landet, bland annat på Gotland och mellan Simrishamn och Kivik.⁹ Det sjunkande grundvattnet beror bland annat på tidigare och mindre snösmältning och en längre sommarsäsong vilket leder till att både natur och människor använder mer vatten. Tillsammans gör det att sommarens allra lägsta nivåer i södra Sveriges grundvatten blir allt lägre.¹⁰

Vattenintensiva idrotter, som golf, drabbas redan av vattenbristen. I Spanien beslutade vattenmyndigheten i september 2023 att skjuta upp tjugo nya golfprojekt i Murcia, Alicante och Almería på grund av vattenbrist.¹¹

⁹ <https://sverigesradio.se/artikel/tankbilar-kor-ut-vatten-till-aminne-och-sudersand-pa-faro>; <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/vattenbrist-pa-manga-hall-tankbilar-raddningen-pa-osterlen>

¹⁰ <https://www.sgu.se/samhallsplanering/planering-och-markanvandning/grundvatten-i-planeringen/klimatforandringar/paverkan/>

¹¹ <https://hejspanien.com/vattenmyndigheten-skjuter-upp-20-nya-golfprojekt/>

ANDRA SAMHÄLLSRISKER

Andra risker som samhället står inför på kort sikt är exempelvis sjukdomar, där två exempel är att vattenburna sjukdomar som badsårsfeber, fästing- och myggburna sjukdomar, riskerar att öka (Alestig 2022). Säsongen 2019/2020 bröt pandemin ut och idrotten sattes på paus. En paus som innebar enorma begränsningar gällande träning, tävling, läger och resor. Bland annat OS i Tokyo och herrarnas fotbolls-EM fick skjutas upp. Drivkrafterna bakom global sjukdomsspridning är desamma som förlusten av biologisk mångfald och klimatförändringar (IPBES, 2020).

Klimatrelaterade risker ger också betydande ekonomiska risker, exempelvis genom att det påverkar möjligheten att kunna försäkra fastigheter, vilket i sin tur leder till svårigheter med belåning. Går det inte att få lån på en fastighet dyker fastighetspriset. Alla svenska banker uppger att de snart ska börja stresstesta sin verksamhet för just den här typen av klimatrelaterade risker (Alestig, 2022).

Kort om tid att minska utsläppen

Tvärtemot förhoppningarna när Parisavtalet slöts 2015 blev 2023 ännu ett rekordår när det gäller utsläpp av växthusgaser.¹² Om världen fortsätter på samma sätt riskerar vi att passera gränsen för vad som går att anpassa sig till. Därför är den kraftfullaste klimatanpassningsåtgärden av alla att sänka utsläppen så fort som möjligt.

Klimatpolitiska rådet har lyft fram fyra områden som kommer att ha central betydelse för att minska de klimatpåverkande utsläppen: effektivare energi- och resursanvändning, fossilfri elektrifiering, biomassa från skogs- och jordbruk och upptag och lagring av koldioxid (Klimatpolitiska rådet, 2022). Det handlar om tekniska förändringar men ”lika mycket om förändrade institutioner, affärsmodeller och beteenden” (Klimatpolitiska rådet, 2022, s. 6).

IDROTTENS MILJÖ- OCH KLIMATPÅVERKAN

Idrotten har som de allra flesta mänskliga aktiviteter en påverkan på miljön och klimatet. Några exempel är att ytor som görs till platser för idrott har en påverkan på naturmiljön och den biologiska mångfalden (IUCN, 2019). Många

¹² <https://essd.copernicus.org/articles/15/5301/2023/>

idrotter är beroende av ohållbara mängder färskt vatten, dessutom har idrottsanläggningar i många fall hög energiförbrukning i jämförelse med andra samhällsfastigheter.¹³

Idrottens logik bygger på att människor kan transportera sig till träningar, tävling och olika typer av evenemang.¹⁴ Samtidigt står inrikes transporter för en tredjedel av de svenska klimatutsläppen.¹⁵ Idrottsrörelsen har en stor och ohållbar omsättning av kläder, utrustning och material.¹⁶ Textilindustrin generellt, och producenter av denna typ av kläder specifikt, brottas med omfattande miljöproblem. Mycket av kläderna och utrustningen innehåller konstgjorda fibrer såsom polyester och lycra, som härstammar från och utvinns ur fossil olja.

REGLERING OCH KRAVSTÄLLNING

Enligt klimatlagen ska Sverige senast år 2045 inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären, för att därefter uppnå negativa utsläpp. Rent konkret betyder det att utsläppen från verksamheter inom Sverige senast år 2045 ska vara minst 85 procent lägre än utsläppen år 1990.¹⁷ Sverige har också sexton miljö kvalitetsmål, som rör bland annat biologisk mångfald, vatten och luft,¹⁸ samt ett åtagande att genomföra Agenda 2030. Den europeiska klimatlagen Fit for 55 innebär att utsläpp ska minska med minst 55 procent till år 2030.

För att nå klimat- och miljömålen krävs politiska styrmedel och regleringar som påverkar alla delar av samhället. Regeringens egna beräkningar visar att de åtgärder som är beslutade inte räcker för att nå klimatmålen och att gapen

¹³ <https://utbildning.sisuforlag.se/rfsisu/idrottens-webbar/organisation/hallbar-idrott/fakta-och-fordjupning/fakta-om-idrott-och-hallbar-utveckling/>

¹⁴ <https://utbildning.sisuforlag.se/rfsisu/idrottens-webbar/organisation/hallbar-idrott/fakta-och-fordjupning/fakta-om-idrott-och-hallbar-utveckling/>

¹⁵ <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/klimat/vaxthusgaser-utslapp-fran-inrikes-transporter/>

¹⁶ <https://utbildning.sisuforlag.se/rfsisu/idrottens-webbar/organisation/hallbar-idrott/fakta-och-fordjupning/fakta-om-idrott-och-hallbar-utveckling/>

¹⁷ <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatomstallningen/sveriges-klimatarbete/sveriges-klimatmal-och-klimatpolitiska-ramverk/>

¹⁸ <https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/>

mellan mål och utsläppsprognos ökar.¹⁹ Det, tillsammans med trycket från EU, gör att fler politiska styrmedel är att vänta (Kairos Future, 2022).

Generella styrmedel och reglering för att nå miljö- och klimatmål påverkar idrottsutövande och evenemang på många olika sätt. Några exempel är styrmedel för transport-, bygg- och energisektorn, reglering av engångsplast, kemikaliebeskattning och så vidare.

Ett konkret exempel på reglering som ställer krav på idrotten att minska miljöpåverkan är EU-kommissionens beslut om en begränsning av mikroplaster, som bland annat innebär att det blir förbjudet att sälja plastgranulat till konstgräsplaner. Syftet är att minska spridningen av mikroplaster till miljön.²⁰ Ett annat exempel är att senast den 1 januari 2025 ska uppvärmda byggnader, som inte är bostadshus, med fler än 20 parkeringsplatser i byggnaden eller på tomten ha minst en laddningspunkt för elfordon.²¹ Detta kan exempelvis påverka föreningar som äger sina anläggningar.

NYA MÖJLIGHETER FÖR IDROTTSRÖRELSEN

För idrotten innebär också klimatomställningen nya möjligheter. Ett exempel är investeringsstödet Klimatklivet som kan sökas av företag, kommuner, regioner och organisationer i hela Sverige.²² Stödet gäller projekt som är kopplade till en fysisk investering som ger en klimatnytta, exempelvis investeringar som leder till minskad energianvändning. Omställningen är inte bara en risk, den ger också en möjlighet att utveckla föreningen, idrotten, arenan eller idrottsplatsen.

ELEKTRIFIERINGEN TAR STCC TILLBAKA TILL STÄDERNA

I Sverige kördes första SM i el-karting år 2022 och 2024 blir STCC världens första nationella touring car-mästerskap som elektrifieras. Genom elektrifieringen kan mästerskapet återvända till städerna och man har skrivit ett flerårigt kontrakt med Helsingborgs och Göteborgs stad.²³

¹⁹ <https://www.regeringen.se/contentassets/e1afccd2ec7e42f6af3b651091df139c/utgiftsomrade-20-klimat-miljo-och-natur.pdf>

²⁰ <https://www.kemi.se/rad-till-privatpemsorner/kemikalier-i-material/konstgras>

²¹ <https://byggkoll.byggjtjanst.se/artiklar/2021/februari/laddkrav-paverkar-nya-och-befintliga-parkeringar/>

²² <https://www.naturvardsverket.se/klimatklivet>

²³ <https://www.stcc.se/elektrifiering>

Legitimitet och transparens

Företag, men även organisationer och föreningar förväntas ta ett ansvar för, och vara transparenta och ärliga med sin resursanvändning och de avtryck man har på miljön och klimatet. Ett exempel på att kraven ökar är att tusentals företag inom EU från 2024 kommer att omfattas av hårdare krav på hållbarhetsrapportering.²⁴ När kraven på transparens ökar på företagen är det rimligt att tro att kravställningen också ökar när det gäller exempelvis sponsring och samarbeten.

TRANSPARENS

För att uppfattas som en positiv samhällsaktör ökar kraven på att vara öppen med och ta ansvar för sin *totala* påverkan. I FN:s klimatkonvention (UNFCCC) ramverk för idrottens roll i klimatomställningen lyfts vikten att arbeta mot mål som omfattar både direkta och indirekta utsläpp (Scope 1, 2 och 3 under GHG-protokollet)²⁵ som ett av fem utpekade mål (UNFCCC, 2018). Indirekta utsläpp kan exempelvis vara utsläppen från publikens transporter och boende och från produktion och transport av material.²⁶ Bland undertecknarna finns bland annat Stockholm Open, Arsenal FC, Brynäs, tyska fotbollsförbundet och ett antal internationella idrottsförbund.²⁷

STÖRRE KRAV FRÅN UTÖVARNA

Nästan nio av tio unga i åldern 18 till 35 år uppger att det är viktigt att leva hållbart. Fyra av fem anser att varumärken har ansvar att agera betydligt mer hållbart än vad de gör i dag.²⁸ Bland unga, 18 till 29 år, är det klimatförändringarna man oroar sig mest för. Unga oroar sig också i högre grad för förlust av biologisk mångfald än vad genomsnittet av allmänheten gör.²⁹ Oron är större bland flickor och i storstäder.³⁰

²⁴ <https://www.fi.se/sv/hallbarhet/regler/hallbarhetsrapportering/>

²⁵ <https://ghgprotocol.org/about-us>

²⁶ <https://www.activitystream.com/post/carbon-footprint-of-live-events>

²⁷ <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/sports-for-climate-action/participants-in-the-sports-for-climate-action-framework>

²⁸ <https://hallbaravarumarken.se/>

²⁹ <https://www.wwf.se/klimatbarometern/#sammanfattning>

³⁰ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/dcc1fa16b8e54febb1b0694ca1fa7afe/barn-unga-upplever-klimatoro.pdf>

Forskning om det som ibland kallas klimatångest är ”tydlig med att socialt stöd och kollektivt agerande är bärande delar för adekvat hantering av klimatångest” (Klimatpsykologerna, specialistkurs för psykologer VT-24).³¹

För att må bra är det alltså en bra strategi att göra något tillsammans för att minska klimatpåverkan. Att som idrottsförening tillsammans med utövare och ledare agera för minskade klimatutsläpp är något som kan bidra till idrottens redan positiva effekt på psykisk hälsa och göra föreningslivet mer relevant för en större bredd av unga.

TILLSAMMANS FÖR ATT BEVARA GAMMELSKOGEN

Gammelskog är skog som är äldre än 120 till 140 år och som inte påverkats nämnvärt av skogsbruk. Fördelarna med den här typen av skog är att den effektivt binder koldioxid samt att den är det naturliga hemmet för mer än hälften av alla hotade arter i Sverige.

Stiftelsen Naturarvet har genom insamling från allmänhet och näringsliv sedan starten för 20 år sedan kunnat köpa upp flera gammelskogar i Sverige och på så vis skydda dem från avverkning. Orienteringsförbundet uppmanade under 2023 sina 83 000 medlemmar att stötta stiftelsen.³²

Vi människor kan inte ta över hela planeten utan hänsyn till något annat liv. Vi måste tillåta andra arter att få leva här. (...) Det är otroligt viktigt att bevara det som finns kvar av gammelskogen. (...) Läget är akut och vi behöver agera nu.

Tove Alexandersson 19-faldig världsmästare

LEGITIMITET

En central fråga när det gäller legitimiteten för alla verksamheter blir om man uppfattas som en del av lösningen eller en del av problemet. I torkans Frankrike sommaren 2022 fyllde klimataktivisterna igen golfbanornas hål med cement eftersom de undantagits från bevattningsförbudet.³³ Det faktum att golfbanorna lyste gröna samtidigt som trädgårdar torkade och det rådde brist på dricksvatten väckte starka känslor.

I Upplands Väsby däremot samverkar Väsby Golf med kommunen i ett projekt om att anlägga våtmark för att hushålla med dricksvattnet. Genom projektet får

³¹ <https://www.klimatpsykologerna.se/utbildning>

³² <https://www.dn.se/sverige/orienterare-tar-strid-for-gammelskogen-laget-ar-akut/>

³³ <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/QynRXV/klimataktivist-cementerar-golfbanor-i-protest>

golfklubben ett magasin som under torra perioder kan användas till bevattning av gräsytor. Samtidigt sparas dricksvatten, som tidigare togs från kommunala vattenledningsnätet, motsvarande årsförbrukningen för cirka 120 hushåll. Våtmarken bidrar också till den biologiska mångfalden och översvämningar förebyggs. Projektet finansieras till 90 procent med statliga bidrag som fördelas via länsstyrelsen.³⁴

Slutsatser och rekommendationer

Idrottsföreningar och utövare kan leda genom att vara förebilder. Tänk om alla idrotter använde sin plattform för att utbilda sina utövare och supporters (...) och trycka på för klimatåtgärder gentemot beslutsfattare, värdekedja och sponsorer (Lindita Xhaferi-Salihu, chef för FN:s Sports for Climate Change Framework).³⁵

Kommande tio år kommer idrotten att påverkas både av ett förändrat klimat och ökade krav att medverka till att nå våra beslutade klimat- och miljömål. Krav kommer att ställas från det offentliga, sponsorer och inte minst från utövare och ledare. Det kommer i sin tur att ställa ökade krav på kompetensen hos idrottsföreningarna, elitklubbarna, evenemangsarrangörerna och inte minst på idrottsutbildarna. I UNFCCC *Sports for climate action framework* lyfts idrottens utbildande roll som en av fem vägledande principer (UNFCCC, 2018).

När det gäller klimatpolitiska styrmedel är en av de viktigaste aspekterna för att bygga acceptans att styrmedlet uppfattas som rättvist³⁶. En förflyttning från Riksidrottsförbundet i miljö- och klimatfrågorna måste alltså uppfattas som rättvis av medlemmarna. Svenska idrottsförbund och föreningar har olika förutsättningar, utmaningar och möjligheter i arbetet att nå miljö- och klimatmålen. SISU:s vägledande princip att ”utgå från den självständiga föreningens behov och möta med anpassade folkbildningsinsatser” tillsammans med de vägledande principerna i UNFCCC Sports for Climate Action Framework skulle kunna vara en grund för en rättvis men betydande sänkning av miljö- och klimatpåverkan från svensk idrott.

³⁴ <https://via.tt.se/pressmeddelande/3340070/nytt-projekt-sparar-dricksvatten-at-vasbyborna?publisherId=3045332>

³⁵ <https://unfccc.int/news/a-sporting-chance>

³⁶ <https://www.gu.se/nyheter/klimatpolitik-maste-kannas-rattvis-for-att-accepteras>

IDROTTEN SOM MOBILISERANDE KRAFT

En av punkterna som undertecknarna av UNFCCC *Sports for Climate Action Framework* förbinder sig till är att "mobilisera fans, atleter och värdekedja i best-practice climate action" (UNFCCC, 2018).

Idrotten samlar ofantligt mycket människor och har en väldig makt att påverka. Genom att utbilda ledare och aktiva och driva på för en omställning på idrottens villkor finns en möjlighet att snabba på omställningen och utforma reglering så att den passar idrottens förutsättningar. En idrottsarena som energieffektiviseras i dag drabbas inte lika hårt av ett ökande elpris i morgon, en golfbana med våtmark klarar en värmebölja även om det råder bevattningsförbud, en stad som byggs med hänsyn till klimatrisker kan klara ett sommar-OS även 2035, en gammelskog som skyddas i dag är den där morgondagens orienterare hittar glädjen i föreningslivet.

En transparent och ärlig idrottsrörelse kan klara höga och ökande legitimitetskrav och vara en viktig del av lösningen när Sverige ska ställa om.

VILKA FRÅGOR STÄLLER DETTA TILL IDROTTEN?

- Vilka är de viktigaste områdena där idrottsrörelsen kan bidra till en snabbare klimatomställning och ett minskat avtryck på miljön?
- Hur kan idrottsrörelsen bygga acceptans för förändringar i syfte att nå ökad hållbarhet?
- När klimatet förändras, hur ska idrotten göra för att inte bygga in sig i lösningar som är ohållbara på sikt?
- Kan man ställa höga krav på miljö- och hållbarhetskompetens på en idrottsrörelse som bygger på ideellt arbete?
- Vilken roll ska folkbildningen ha för att stötta idrotten i arbetet för att nå klimat- och miljömålen och anpassa sig till ett föränderligt klimat?
- Hur ska man tänka kring stora evenemang, såsom Vasaloppet eller sommar-OS, som blir allt svårare att genomföra på vissa platser?
- Ska idrottsrörelsen vara en pådrivande kraft för en snabbare klimatomställning och/eller ökat skydd av värdefull natur?

ETT SAMHÄLLE MED SKILLNADER I HÄLSA OCH FYSISK AKTIVITET

Sverige tillhör de länder där befolkningen är som mest stillasittande. Vi tillbringar 70 procent av vår vakna tid sittande eller liggande.

SOU 2023:29, s. 11

Samhällsutvecklingen har påverkat våra levnadsvanor på många sätt. Inte minst att vi är så mycket mer stillasittande nu än förr. När det gäller att öka förutsättningarna för fler att ha en god hälsa genom hela livet har idrottsrörelsen en stor utmaning som en central samhällsaktör för rörelse och fysisk aktivitet fram emot 2035: att nå fler som är inaktiva, oberoende av om de är barn, unga, vuxna eller äldre. Men kanske ändå i synnerhet barn och unga då levnadsvanor grundläggs tidigt och för att regelbunden fysisk aktivitet som finns med tidigt i livet har stor chans att följa med in i vuxenlivet. En utmaning är också att de inaktiva sällan har de bästa ekonomiska förutsättningarna att vara det. Det är ofta de med jämförelsevis sämre socioekonomiska förutsättningar som hör till de mer inaktiva och som samtidigt har sämst hälsa.

Stillasittande och fysisk aktivitet

När slutbetänkandet från Kommittén för främjande av fysisk aktivitet överlämnades till socialministern i juni 2023 var budskapet att läget är akut när det gäller att öka den fysiska aktiviteten i befolkningen. Kommittén skriver bland

annat att vi aldrig har varit så orörliga i vardagen som nu och att möjligheterna att ta bilen, rulltrappan, hissen eller att jobba hemma aldrig har varit större. Priset för det bekväma stillasittande samhälle som vi byggt syns enligt Kommittén inte minst i ökad övervikt och fetma, i ökad psykisk ohälsa och i unga som är i sämre skick när det gäller kondition, muskelstyrka och motorik än föregående generationer (SOU 2023:29).

Den fysiska aktiviteten har under lång tid minskat i befolkningen. Bland barn och unga såväl som bland vuxna. Femåriga barn sitter stilla cirka 9 timmar om dagen och ungdomar i snitt 10 timmar om dagen. Vuxnas och äldres stillasittande är likartat (SOU 2023:29).

Folkhälsomyndigheten tog 2021 fram nationellt anpassade riktlinjer för fysisk aktivitet och stillasittande utifrån WHO:s globala riktlinjer från 2020. Rekommendationerna ska i första hand ses som riktlinjer och inte som exakta råd till enskilda individer och de ser lite olika ut beroende på ålder men gäller samtidigt alla "oavsett kön, kulturell bakgrund, socioekonomisk status eller funktionsnedsättning".³⁷ Hur rekommendationerna ser ut framgår av tabell 1 nedan. För alla åldersgrupper gäller också att långa perioder av stillasittande bör brytas av med rörelse.

Tabell 1. Rekommendationer om fysisk aktivitet utifrån ålder

Ålder	Pulshöjande fysisk aktivitet	Fysisk aktivitet som stärker muskler och skelett
0–5 år	Alla barn upp till 5 år bör ha möjlighet att röra på sig på olika sätt flera gånger om dagen. För spädbarn kan det handla om lek och rörelse på golvet i rygg- och magläge och för barn 1 till 5 år om lek, aktiv transport, utevistelse och utforskande av olika miljöer.	
6–17 år	I genomsnitt minst 60 minuter per dag	Minst 3 gånger per vecka
18–64 år	Minst 150–300 minuter per vecka	Minst 2 gånger per vecka
65 år och äldre	Samma som för vuxna 18–64 år plus balansträning minst 3 gånger per vecka	

Källa: Folkhälsomyndigheten.

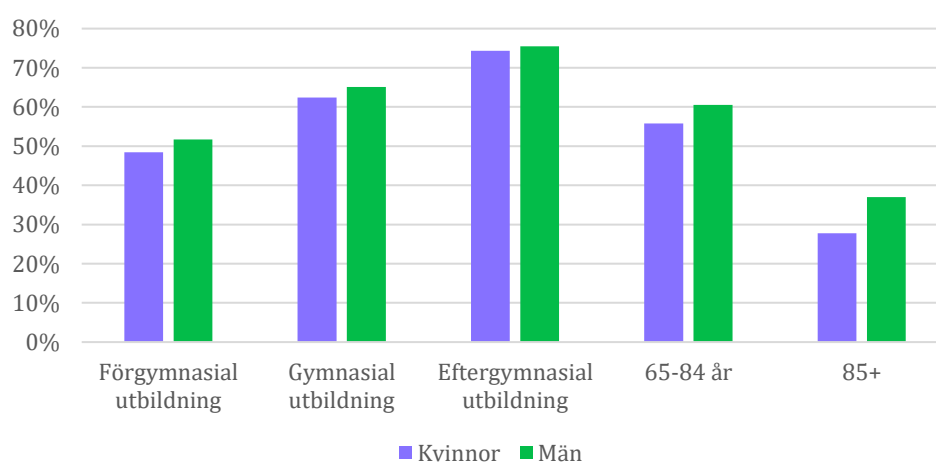
³⁷ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/mat-fysisk-aktivitet-overvikt-och-fetma/fysisk-aktivitet-och-stillasittande/riktlinjer-och-rekommendationer-for-fysisk-aktivitet-och-stillasittande/rekommendationer-for-fysisk-aktivitet-och-stillasittande/>

Andelen vuxna som deltagit i eller ägnat sig åt minst 150 minuters pulshöjande aktivitet i veckan har ökat något under perioden 2016 till 2022 och 2022 var det totalt nästan sju av tio som hade en tillräcklig fysisk aktivitet (Folkhälsomyndigheten, 2023). Det finns dock stora skillnader i fysisk aktivitet i befolkningen.

Några exempel från 2022 är att bara hälften av de vuxna med förgymnasial utbildning uppger att de är fysiskt aktiva minst 150 minuter i veckan medan tre fjärdedelar av de med eftergymnasial utbildning uppger detsamma. Däremellan ligger de gymnasieutbildade där nära två tredjedelar menar att de är fysiskt aktiva minst 150 minuter i veckan.

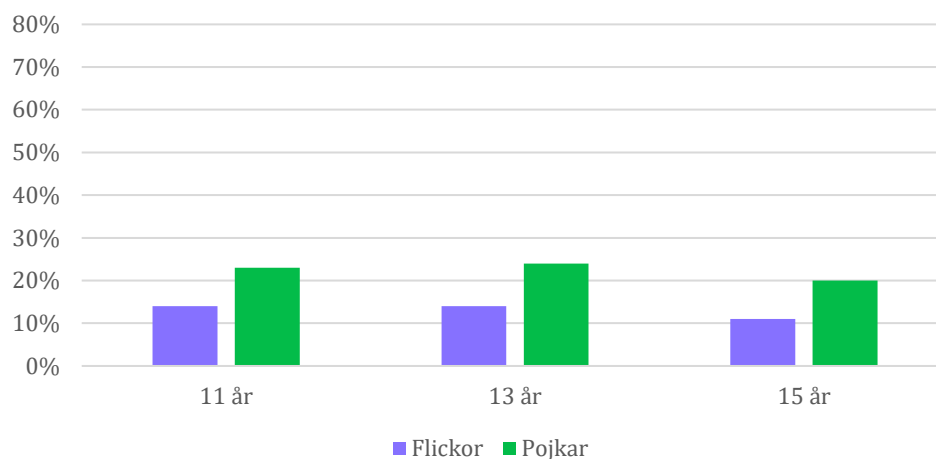
Bland de äldre är det ungefär sex av tio mellan 65 och 84 år som är fysiskt aktiva 150 minuter i veckan. Den andelen sjunker drastiskt när man passerar 85 år, i synnerhet bland kvinnorna.

Diagram 3. Fysiskt aktiv minst 150 minuter i veckan, 2022. Andel (%).

Källa: Folkhälsomyndigheten, nationella folkhälsoenkäten.

När barn tillfrågas om de är fysiskt aktiva minst 1 timme om dagen visar svaren att det är ytterst få flickor som är det. Även om det är fler pojkar och ungefär dubbelt så många 15-åriga pojkar som flickor som är fysiskt aktiva minst 1 timme per dag är det mycket långt kvar till dess rekommendationerna om fysisk aktivitet är uppnådda.

Diagram 4. Fysiskt aktiv minst 1 timme per dag, 2022. Andel (%).

Källa: Folkhälsomyndigheten, nationella folkhälsoenkäten.

Inkomstskillnader och hälsa

I sin senaste rapport om folkhälsans utveckling i Sverige skriver Folkhälsomyndigheten (2023) att vissa av de viktigaste förutsättningarna för en god hälsa har förbättrats medan andra förutsättningar har planat ut eller till och med försämrats.

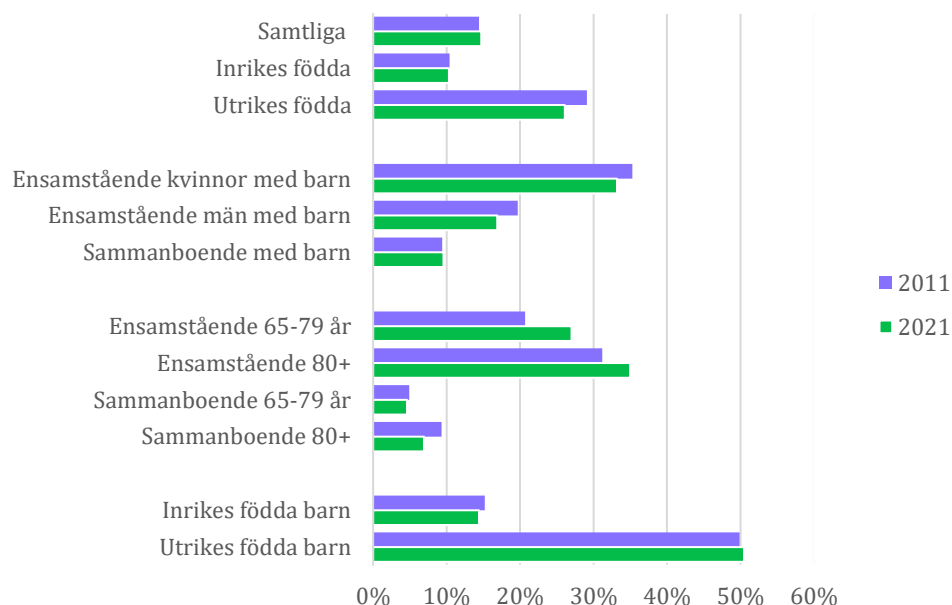
Till det som har förbättrats hör att de allra flesta har fått en bättre ekonomisk standard. Det är positivt ur folkhälsosynpunkt men det är samtidigt en utmaning att inkomstskillnaderna har ökat under lång tid och att det i synnerhet är personer i vissa grupper som har små eller inga ekonomiska marginaler. Ofta sammanfaller det med att ha kortare utbildning jämfört med längre, vilket gör utbildningsnivå till ett viktigt socioekonomiskt mått (jmf. Folkhälsomyndigheten, 2023).

Ända sedan början av 1980-talet har inkomstskillnaderna i Sverige ökat. Inkomstutvecklingen har inte minst sedan början av 1990-talet inneburit att de med de högsta inkomsterna också fått de största inkomstökningarna (LO, 2019). Enligt SCB har den tiondel av befolkningen som har högst inkomst även mellan 2020 och 2021 sett sina inkomster öka betydligt mer än övriga i befolkningen.

I genomsnitt har nästan 15 procent i befolkningen en låg ekonomisk standard och ungefär så har det också sett ut tioårsperioden 2011 till 2021.³⁸ Dessförinnan, mellan 1991 och 2011, fördubblades andelen. Skillnaderna i hur många som har låg ekonomisk standard varierar stort mellan olika hushållstyper. Precis som för snittet gäller att ökningarna av de som ”halkade efter” skedde främst från 1991 till 2011. För flera hushållstyper har andelen med låg ekonomisk standard sedan minskat något mellan 2011 och 2021. Undantaget är de ensamstående pensionärerna.

2021 var den låga ekonomiska standarden mest utbredd bland utrikes födda barn. Det gällde vartannat barn. Drygt en tredjedel av de ensamstående 80 år och äldre respektive en tredjedel av de ensamstående kvinnorna med barn hade också låg ekonomisk standard. Detsamma gällde drygt en fjärdedel av de utrikes födda.

Diagram 5. Låg ekonomisk standard i olika grupper, 2011 och 2021.

NOT: Barn definieras som de som är 0–19 år.

Källa: SCB.

³⁸ <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/hushallens-ekonomi/inkomster-och-inkomstfordelning/inkomster-och-skatter/pong/statistiknyhet/inkomster-och-skatter-for-individer-och-hushall-2021/>

FAKTA: Vad är låg ekonomisk standard?

Enligt SCB betyder låg ekonomisk standard att personer lever i hushåll vars ekonomiska standard mätt som disponibel inkomst är mindre än 60 procent av medianvärdet i befolkningen. Det är en indikator på ”risk för fattigdom och social exkludering”.

Det är särskilt allvarligt att (utrikes födda) barn har låg ekonomisk standard eftersom det tillsammans med att klara både grund- och gymnasieskolan är viktigt för en god hälsa genom hela livet. Folkhälsomyndigheten skriver:

Skälig ekonomisk standard under barndomen och tillgång till utbildning är viktiga förutsättningar för goda livsvillkor senare i livet och för en god hälsa under hela livet. Drygt var femte barn med föräldrar som saknar gymnasieutbildning, och var sjätte barn fött utanför Europa, lever i en ekonomisk situation där inkomsterna sedan flera år inte räckt till de nödvändigaste utgifterna. Samma grupper har också sämre resultat både i grundskolan och gymnasiet (Folkhälsomyndigheten, 2023, s. 6).

Generellt uppfattar befolkningen i Sverige sin hälsa som god. Kvinnor uppger dock sämre allmän hälsa än män och särskilt yngre kvinnor uppger olika former av psykiska besvär jämfört med andra åldersgrupper. I stort sett samtliga aspekter av folkhälsan som utvärderas av Folkhälsomyndigheten visar att hälsan är sämre bland personer med lägre socioekonomisk position än högre (Folkhälsomyndigheten, 2023).

HÄLSOKLYFTORNA INTE PÅ VÄG ATT MINSKA

Folkhälsomyndighetens slutsats är att det inte finns några tecken på minskad relativ ojämlikhet i hälsa: det är ofta personer i samma grupper i samhället som har sämre förutsättningar för god hälsa, mindre hälsosamma levnadsvanor och de facto, sämre hälsa. En förklaring till det är att förutsättningarna för hälsa, som exempelvis utbildning, försörjningsmöjligheter, tillgång till arbete och ett bra boende, påverkar både handlingsutrymmet för hälsosamma levnadsvanor och i förlängningen hälsan (Folkhälsomyndigheten, 2023).

För att uppnå det folkhälsopolitiska målet behöver hälsan och förutsättningarna för god hälsa förbättras i de grupper som har sämst hälsa. Detta både för att

minska hälsoklyftorna och för att det är i dessa grupper som de största hälsovinster går att göra.³⁹ Det kräver enligt Folkhälsomyndigheten (2023) ett långsiktigt och brett arbete och uppenbart ett förstärkt arbete jämfört med i dagsläget:

I dagens takt kommer inte det folkhälsopolitiska målet att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation till år 2048 att nås. För att uppnå målet behöver hälsan och dess förutsättningar förbättras i de grupper som har sämst hälsa, både för att minska hälsoklyftorna och för att det är i dessa grupper de största hälsovinster går att göra (Folkhälsomyndigheten, 2023, s. 7).

En central fråga är förstas vad idrottsrörelsen skulle kunna bidra med i detta avseende och sannolikt handlar det framför allt om att bli bättre på att nå fler i socioekonomiskt eftersatta bostadsområden och över lag personer med sämre socioekonomiska förutsättningar (se vidare nedan).

Levnadsvanor formas tidigt

Människors grad av fysisk aktivitet och långvarigt stillasittande påverkas av de förutsättningar som finns i vardagen såsom den fysiska, sociala och kulturella miljön. Aktivitetsgraden påverkas också av skillnader i livsvillkor, arbets- och levnadsförhållanden och levnadsvanor mellan olika sociala grupper, vilka i sin tur påverkas av exempelvis socioekonomiska faktorer, funktionsförmåga och individuella drivkrafter (SOU 2023:29, s. 35).

Hur vi lever påverkas i hög grad av vårt omgivande samhälle och vilka förutsättningar för hälsosamma levnadsvanor som ges, inte minst för vuxnas del av arbetet och arbetsinkomsterna, som i hög grad också påverkar barns livsvillkor och levnadsförhållanden. Samtidigt har man som individ, inom givna ramar, ett handlingsutrymme och kan påverka sitt liv. I citatet konstateras att människors handlande beror på vilka resurser de har men samtidigt att människors handlande när det kommer till fysisk aktivitet eller andra levnadsvanor varken kan förklaras helt och hållet som konsekvenser av deras villkor, men inte heller beskrivas som val fattade helt autonomt (SOU 2023:29).

³⁹ Det övergripande målet för folkhälsopolitiken har ett tydligt fokus på jämlik hälsa. Målet är att folkhälsopolitiken ska skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation (Folkhälsomyndigheten).

I det här avsnittet ligger fokus framför allt på levnadsvanor som har med fysiska aktivitet att göra, men generellt gäller att levnadsvanor påverkar risken att insjukna i folksjukdomar som högt blodtryck och andra hjärt-kärlsjukdomar, cancer, diabetes typ 2 och kronisk lungsjukdom (Väisänen et al, 2021; Folkhälsomyndigheten, 2023). Hälsosamma levnadsvanor och inte minst regelbunden (pulshöjande) fysisk aktivitet som bidrar till god kondition är förebyggande för folksjukdomar såväl som att dö i förtid, det vill säga före 70 års ålder (Väisänen et al, 2021).

Enligt Centrum för Idrottsforskning (2017) räknade Världshälsorganisationen (WHO) med att 70 procent av all sjukdom i världen år 2020 skulle vara relaterad till levnadsvanor. De levnadsvanor som framför allt bidrar till "sjukdomsördan" i Sverige är rökning, ohälsosamma matvanor, alkoholbruk och otillräcklig fysisk aktivitet även om också andra levnadsvanor har betydelse (Folkhälsomyndigheten, 2023).⁴⁰

Det finns en viktig samhällstrend som påverkar den fysiska aktiviteten på ett genomgripande sätt. Det är att Sverige hör till de länder där befolkningen är som mest stillasittande. I genomsnitt tillbringar vi 70 procent av vår vakna tid sittande eller liggande (SOU 2023:29).

Ökad fysisk aktivitet hos vuxna skulle ge en stor positiv effekt på hälsan i befolkningen och det finns mycket som talar för att riktade och individuellt anpassade insatser för att främja hälsosamma levnadsvanor är viktiga för att öka den fysiska aktiviteten bland vuxna som inte är särskilt aktiva (Lidin et al, 2020).

Det är också viktigt att tidigt lägga grunden för hälsosamma levnadsvanor. Centrum för idrottsforskning (2017) menar att det är särskilt viktigt att rikta sig till inaktiva barn då riktade insatser har stor chans att bli lyckosamma. Det finns omfattande positiva hälso- och skoleffekter av fysisk aktivitet för barn och unga. De handlar om:

⁴⁰ När det gäller levnadsvanor har en del av dem under en längre tid haft en positiv utveckling. Det gäller till exempel minskad tobaksrökning i hela befolkningen och även att riskkonsumtion av alkohol bland män och yngre kvinnor har minskat. Tobaksrökning är samtidigt ett område där det finns stora socioekonomiska skillnader på så sätt att personer med förgymnasial utbildning betydligt oftare röker än övriga utbildningsgrupper, och i synnerhet jämfört med eftergymnasialt utbildade (Folkhälsomyndigheten, 2023).

... såväl kropp, själ och skolprestation som motorisk utveckling, men också på att forskare upptäcker riskfaktorer för levnadsvanerelaterade sjukdomar allt längre ner i åldrarna (Centrum för idrottsforskning, 2017, s. 15).

Fysiskt aktiva barn och unga har kort sagt både bättre fysisk och psykisk hälsa än fysiskt inaktiva barn och unga. Det gör det viktigt att satsa på att alla barn har förutsättningar att vara rörliga och ägna sig åt fysisk aktivitet.

FLERA AKTÖRER ÄR VIKTIGA FÖR FÖRÄNDRING

Då behövs en bredd av aktörer och insatser för att förändra läget. Föräldrar, vänner, skolan (från förskolan till gymnasieskolan) samt idrottsrörelsen hör till de viktigaste.

Det är knappast förvånande att familjemedlemmar är särskilt viktiga för att ge yngre barn "tillträde till en värld av fysisk aktivitet". Det är viktigt med föräldrar som uppmuntrar och ger förslag på fysiska aktiviteter, praktisk hjälp eller själva deltar i fysiska aktiviteter tillsammans med sina barn. Den typen av socialt föräldrastöd kan göra att motiven för att vara fysiskt aktiv övergår från att vara föräldrarnas önskemål till barnets egna. Föräldrar kan också mer indirekt fungera som förebilder genom vanor och attityder till såväl hälsa som fysisk aktivitet. En del forskare menar dock att det är det mer direkta sociala stödet som spelar störst roll (Centrum för idrottsforskning, 2017, s. 125).

Det stödet har inte alla yngre barn och Kommittén för främjande av fysisk aktivitet menar att förskola, grundskola och fritidshem – och där skulle man nog även vilja lägga till gymnasiet – är särskilt viktigt för de inaktiva barnens fysiska aktivitet. Skolans kompensatoriska uppdrag anses ha störst betydelse för de barn och unga som inte är fysiskt aktiva på sin fritid. Samtidigt har tiden till idrott minskat kraftigt i skolan över tid, både genom färre antal timmar i läroplanen och för att ämnet blivit mer teoretiskt (Centrum för idrottsforskning, 2017).

Både Centrum för Idrottsforskning (2017) och Kommittén för främjande av fysisk aktivitet (SOU 2023:29) är inne på att vi som samhälle bör öka och satsa på samhällets stöd till fysisk aktivitet i skolan och även stödet till idrottsföreningar. Om vi inte avsätter tid för fysisk aktivitet nu, får dagens unga generation avsätta tid för sjukdom senare i livet (Centrum för idrottsforskning, 2017).

Levnadsvanor grundläggs tidigt och har stor betydelse för rörelserikedomen genom livet, vilket gör det samhällsekonomiskt lönsamt att satsa tidigt. Förskola, fritidshem och skola är därför särskilt viktiga arenor för att främja fysisk aktivitet, bryta stillasittande och väcka rörelseglädje (SOU 2023:29, s. 79).

Kamratgruppens betydelse växer också i takt med att barn blir äldre. Tonåren innebär ett aktivt sökande efter självständighet och oberoende. Det inkluderar att ta egna hälsorelaterade beslut. Det gör att beteenden, normer och värderingar i kamratgruppen blir mer viktiga och för många unga blir det viktigare än till exempel råd från föräldrar eller andra vuxna (Centrum för idrottsforskning, 2017, s. 126).

Kommittén för främjande av fysisk aktivitet menar att den nationella politiken historiskt har skjutit över ansvaret för fysisk aktivitet i befolkningen på idrottsrörelsen och att den svenska idrottsrörelsen har en stor betydelse för att främja fysisk aktivitet. Kommittén skriver:

Idrottsrörelsen har under lång tid varit, och är fortsatt, en viktig och grundläggande förutsättning för fysisk aktivitet i Sverige. Det idrottsrörelsen bidrar med för rörelse, välbefinnande och gemenskap kan inte nog betonas eller i tillräckligt stor utsträckning värderas. I internationella studier kopplas idrottens betydelse till åtta av FN:s globala mål med direkta kopplingar till hälsa och sociala, ekonomiska agendor för utveckling, fred och hållbarhet (SOU 2023:29, s. 116–117).

Men Kommittén menar också att idrottsrörelsen inte kan vara helhetslösningen eller den "holistiska lösningen för att skapa ett rörelserikt Sverige som ger förutsättningar för fysisk aktivitet för alla" (SOU 2023:29, s. 55).

Även om det stämmer eller om det går att ifrågasätta det sistnämnda, borde det ses som viktigt för idrottsrörelsen att mer på djupet diskutera och komma fram till vilken roll eller vilka roller idrottsrörelsen kan och bör axla för att fortsatt vara den centrala samhällsaktören för fysisk aktivitet i befolkningen också de kommande tio åren. Skulle till exempel idrottsrörelsen kunna samverka mer med skolor – från förskolan till gymnasieskolan, inklusive fritidsverksamheten – för att erbjuda möjligheter till idrott och fysisk aktivitet för att vidga horisonten eller "världen av fysisk aktivitet"? Vad skulle det i så fall kräva av idrottsrörelsen, inte minst i form av ledarskap och föreningskunskap och därmed av SISU?

Alla barn och unga nås inte

Idrotts- och friluftsrörelserna når många men inte alla. Enligt statistiken finns en stor utmaning för idrottsrörelsen att nå barn och unga i områden med socioekonomiska utmaningar. Studier visar att skillnaderna i barns deltagande i idrott mellan ekonomiskt starka områden och ekonomiskt svaga områden är oroväckande stora (SOU 2023:29, s 117).

Pojkar är generellt mer fysiskt aktiva än jämnåriga flickor och en högre aktivitetsnivå ses hos 11-åringar än hos 13- och 15-åringar (jmf diagram 4 ovan). Flickor med invandrarbakgrund är den grupp som idrottar i minst utsträckning (SOU 2023:29). Idrottandet sjunker också med ålder när det gäller de unga och enligt Ungdomsbarometern (2023) handlar det särskilt för tjejer om tidsbrist kopplat till skolarbete.

Forskningen har också visat att ungdomar från privilegierade socioekonomiska grupper i högre grad är aktiva inom idrottsföreningar än ungdomar ur lägre socioekonomiska grupper (Centrum för idrottsforskning, 2017 och 2019). Detta syns också i idrottsstatistiken. Socioekonomiska förhållanden och kommuntyp har stor betydelse för barn och ungdomars idrottande. Högst idrottsaktivitet finns oftast i medelstora städer och förortskommuner där invånarna har hög inkomst och hög utbildningsnivå.⁴¹

Enligt Centrum för idrottsforskning (2019) var det knappt en tredjedel av unga med både lågt utbildnings- och ekonomiskt kapital som var medlemmar i en idrottsförening. Motsvarande siffra var 80 procent för unga med både högt utbildningskapital och ekonomiskt kapital. Ojämligheten utifrån socioekonomisk bakgrund hade också ökat i vissa kommuner, däribland Stockholm, och förblivit oförändrad i andra. Inte i något fall hade ojämlikheten i de ungas föreningsidrottande minskat.

⁴¹ <https://idrottsstatistik.se/foreningsidrott/idrott-per-kommun/>

Barn till ensamstående idrottar i mindre utsträckning än barn till sammanboende föräldrar. Barn med funktionsnedsättning rör på sig i mindre utsträckning än befolkningen i övrigt och skillnaderna tenderar att öka med stigande ålder.⁴² Unga hbtqi-personer uppger att de har en sämre hälsa och att de i mindre utsträckning deltar i fritidsaktiviteter av rädsla för att bli dåligt bemötta (SOU 2023:29).

I åldern 15 till 24 år är det enligt Ungdomsbarometern (2023) ungefär en av tio som endera inte tränar alls eller som tränar sällan. De viktigaste skälen till det är att man inte orkar eller har tid, att det är tråkigt samt att känna att man inte duger eller är tillräckligt duktig och att man inte har råd.

Poängen är att idrottsrörelsen skulle behöva nå betydligt fler barn och unga och det gäller särskilt barn och unga med sämre socioekonomiska förutsättningar, flickor, personer med funktionsnedsättning och hbtqi-personer. Det vill säga de som många gånger står utanför föreningsidrotten och som gör att den blir allt för smal:

Ur ett idrottspolitiskt perspektiv bryter det med idealet om "idrotten för alla", det vill säga att föreningsidrotten ska vara lika öppen, tillgänglig och välkomnande för alla oavsett ekonomiska eller andra förutsättningar. Men det är också ett samhällsproblem eftersom ojämlikhet inom idrotten indikerar att människors möjligheter och förutsättningar är orättvist fördelade (Centrum för idrottsforskning, 2019, s. 9).

En utmaning som är viktig att möta enligt forskarna som skriver i Centrum för idrottsforskning (2019) är att idrottsrörelsen har två delvis motstridiga uppdrag. Det finns en inbyggd intressekonflikt när idrottsföreningar förväntas möta stora samhällsutmaningar eftersom idrottsrörelsen ytterst är en föreningsdemokratiskt uppbyggd organisation: förbund och föreningar ska agera så att de speglar den samlade viljan hos de egna medlemmarna samtidigt som det finns tydliga förväntningar på idrottsrörelsen kopplade till det offentliga stödet. De förväntningarna är att idrotten har vilja och kapacitet att nå ut till grupper utanför den egna medlemskåren. Det finns alltså en grundläggande

⁴² En "skrift" som handlar om dolda funktionsnedsättningar togs fram av Centrum för idrottsforskning 2012: <https://centrumforidrottsforskning.se/kunskap-om-idrott/rapporter/dolda-utmaningar-om-unga-idrottare-med-osynliga-funktionsnedsattningar>. På idrottsstatistik.se finns också en del uppgifter om utmaningar för den som har mer fysiska funktionsnedsättningar: <https://idrottsstatistik.se/jamlika-forutsattningar/idrott-for-personer-med-funktionsnedsattningar/>.

intressekonflikt mellan medlems- och medborgar- eller samhällsperspektivet och det saknas enligt Centrum för idrottsforskning (2019) en samsyn inom idrottsrörelsen för hur dessa två uppdrag förhåller sig till varandra.

En annan utmaning handlar om att idrottsrörelsens lokala föreningar är en mycket brokig skara. De bedriver olika verksamhet, är organiserade på olika sätt, varierar storleksmässigt och finns i vitt skilda geografiska sammanhang. Även lokalföreningar har olika synsätt och uppfattningar om sitt ansvar i förhållande till de egna medlemmarna och medborgarna där de verkar. Också det får konsekvenser för hur de förhåller sig i frågor om socioekonomisk jämlikhet och hur de ser på idrottens roll och möjlighet att möta samhällseliga utmaningar (Centrum för idrottsforskning, 2019).

Det är sannolikt viktigt att närma sig en samsyn såväl som ett likartat förhållningssätt inom hela idrottsrörelsen för att klara att komma längre i strävanden efter en jämlikt inkluderande idrott de kommande tio åren. För det är rimligen också det folkbildande uppdraget centralt för att stödja en förändring.

Med fokus på vuxna och äldre

VUXNA

Resultaten från den forskning som Centrum för idrottsforskning (2017) går igenom pekar på att barn som deltar i organiserad idrott tenderar att delta i organiserad idrott som ungdomar, och att ungdomar som deltar i organiserad idrott tenderar att delta i organiserad idrott som unga vuxna. Förvisso är sambanden svaga men det är ändå rimligt att tro att de som börjar med en idrott, vilken det än må vara, har en tendens att fortsätta upp till de unga vuxnenåren för att sedan sluta (Centrum för idrottsforskning, 2017).

Fler vuxna skulle behöva ägna sig åt regelbunden fysisk aktivitet. Forskare på Gymnastik- och idrottshögskolan har visat att andelen vuxna i arbetsför ålder som har låg kondition har ökat från 27 till 46 procent mellan 1995 och 2017 (Ekblom-Bak et al, 2019). Även om konditionen har försämrats brett så gäller det främst i arbetaryrken (Väisänen et al, 2021).

Ett resultat som Väisänen et al (2021) pekar på är också att de yngre i alla yrkesgrupper hade en mer markant nedgång i kondition jämfört med äldre. I

gruppen chefsyrken, yrken med krav på fördjupad högskolekompetens och yrken med krav på högskolekompetens eller motsvarande fanns också ett undantag från den generella trenden: konditionen i den äldsta åldersgruppen hade förbättrats.

Nedgången i konditionsnivå i den arbetsföra befolkningen antas även fortsätta framöver och mer i vissa yrkesgrupper än i andra. Om trenden fortsätter innebär det att konditionsnivån i de flesta arbetaryrken i genomsnitt riskerar att vara låg 2040. Undantaget på arbetarsidan är yrken inom byggverksamhet och tillverkning. Den fortsatta nedgången i kondition antas inte heller bli lika dramatisk i akademiker- och tjänstemannayrken samt i chefsyrken (Väisänen et al, 2021).

God kondition är en stark indikator för god hälsa. För den arbetsföra befolkningen finns ett samspel mellan fysisk aktivitet och fysiskt krävande och stillasittande arbeten. Många arbeten är fortfarande fysiskt krävande och det gäller främst arbetaryrkena medan de stillasittande arbetena är vanligast i akademiker- och tjänstemannayrken. En poäng som forskarna på Gymnastik- och idrottshögskolan har lyft är att rekommendationerna om fysisk aktivitet (se ovan) främst baseras på evidens om breda hälsofördelar av fysisk aktivitet på fritiden. I kontrast till det har fysiskt krävande arbeten snarast visat sig vara ogynnsamma för hälsan. De fysiskt krävande jobben har därför inte den positiva effekten på konditionen som man kanske skulle kunna tro. Det beror på att man inte får den ansträngning som är nödvändig för att upprätthålla en god kondition eller förbättra den. Det här har beskrivits som att det finns en så kallad fysisk aktivitetsparadox. Paradoxen avser att just fånga motsättningen mellan fysisk aktivitet på arbetet och de hälsofördelar som ges av fysisk aktivitet på fritiden (Väisänen et al, 2021).

Slutsatsen är därför att ökad fysisk aktivitet hos vuxna har potential att ge en stor positiv effekt på hälsan i befolkningen men den behöver också vara anpassad till den typ av jobb man har. Det är potentiellt viktigt för idrottsrörelsen att kunna fånga in fler vuxna med behov av fysisk aktivitet, också då med extra fokus på de som behöver det mest.

ÄLDRE

De äldre blir nästan 20 procent fler i befolkningen fram till 2035. Det finns all anledning för idrottsrörelsen att fundera mer över hur äldre kan idrotta i föreningsregi de kommande tio åren.

Många äldre är jämförelsevis friska, pigga och aktiva och de vill fortsätta lära sig nya saker genom hela livet. En del uttrycker det som att 70 är det nya 50 och det handlar om just dramatiska förbättringar av äldres hälsa de senaste tre till fyra decennierna. Dagens 65-plussare har helt andra krav och förväntningar på tillvaron än tidigare.⁴³

Enligt diagram 3 ovan är äldre förhållandevis fysiskt aktiva. I genomsnitt gäller att 56 procent av kvinnorna och 61 procent av männen i åldersgruppen 65 till 84 år är fysiskt aktiva minst 150 minuter i veckan. Bland de som är 85 år och äldre är motsvarande siffror 28 procent för kvinnor och 37 procent för män.

Det kan säkert delvis hänga samman med att ohälsan bland äldre kan ses som en ålderstrappa där hälsan försämras gradvis ju äldre vi blir: generellt är hälsan bäst bland de yngsta pensionärerna och sämst bland de allra äldsta. Det kan uttryckas som att vi i allmänhet har fått ett tillskott av "friska år" innan funktionsnedsättningar som beroende av hjälp med dagliga aktiviteter, rörelsehinder med mera uppkommer. Den utvecklingen ser ut att fortsätta framöver (Äldrecentrum, 2019). Även bland äldre kan man också se betydelse av olika socioekonomiska, materiella och psykosociala livsomständigheter för ohälsa och ojämlikhet i hälsa. Samtliga levnadsförhållanden förefaller vara viktiga, både tillsammans och oberoende av varandra. Det talar för att sämre socioekonomiska förhållanden tidigare i livet tenderar att leda till snabbare försämring av hälsan med ökande ålder (Jonsson, 2018).

Det vi vet är samtidigt att fysisk aktivitet i enlighet med Folkhälsomyndighetens rekommendationer är viktigt för att få just fler friska år. Att det finns goda möjligheter och förutsättningar för äldre att ägna sig åt fysisk aktivitet är viktigt.

Kanske skulle idrottsrörelsen kunna göra mer för att stötta äldres träning och motion? I en rapport från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap och Karolinska institutet (MSB & KI, 2014) kartlades och beskrevs motionsvanor såväl

⁴³ <https://www.motivation.se/innehall/65-plussarna-ar-aktiva-och-passionerade/>.

som upplevelser och erfarenheter av motion med fokus på personer i den tidiga pensionsåldern. Bland de äldre är det i särklass promenader som är den mest populära motionsformen och det finns stora hälsovinster med det, men ytterligare vinster finns med träning som är av högre intensitet. En viktig slutsats är då att:

Det som motiverar till regelbunden motion är upplevelsen av att aktiviteten är rolig och att den utövas i en trivsam miljö, gärna med en entusiasmerande och duktig instruktör (MSB & KI, 2014, s. 22).

För att fler äldre ska se konditions- och styrketräning som viktiga alternativ som passar dem rekommenderar rapporten flera saker: att få fler som är helt inaktiva att börja motionera, att öka mängden motion hos de som motionerar regelbundet men inte når den rekommenderade nivån och att förbättra och anpassa utbudet av aktiviteter efter de äldres behov och önskemål så att fler vill och vågar prova nya motionsformer.

Framför allt pekar författarna till rapporten på att kommuner, hälso- och sjukvården och staten bör kliva fram och göra mer, men det är rimligt att se idrottsrörelsen som en central samhällsaktör även visavi de äldre. Ett exempel på vad som är viktigt enligt MSB & KI (2014) ligger väldigt nära idrottsrörelsen som föreningsrörelse:

Förslag på åtgärder som skapar ett gynnsamt träningsklimat för äldre kan exempelvis vara att organisera seniorgrupper med anpassad musik, där grupp gymnastiken eller styrketräningen leds av en entusiastisk och kunnig ledare som anpassar övningarna efter målgruppen (MSB & KI, 2014, s. 24).

Kan idrottsrörelsen bli mer synlig och attraktiv bland äldre när det gäller regelbunden motion? På vilka sätt? Och skulle det vara möjligt att samarbeta med till exempel pensionärsföreningar, kommuner och hälso- och sjukvården?

Slutsatser och rekommendationer

Samhället har förändrat hur vi lever och en stor utmaning fram emot 2035 är hur betydligt fler ska bli fysiskt aktiva. Det behövs särskilt stort fokus på hur de som är inaktiva oavsett om de är barn, unga, vuxna eller äldre ska nås och förmås leva ett liv med regelbunden fysisk aktivitet i linje med Folkhälsomyndighetens rekommendationer.

De inaktiva har ofta lägre socioekonomiska positioner och där kan även de växande inkomstskillnaderna spela in och att i synnerhet vissa hushåll i högre grad än andra har låg ekonomisk standard. Sämre hälsa och sämre förutsättningar för god hälsa har en stark socioekonomisk koppling, och hälsoklyftorna ser inte ut att kunna slutas ens till 2048 enligt Folkhälsomyndigheten.

Allt detta påverkar den idrottsrörelse som vill bidra till och vara en central samhällsaktör för jämlik hälsa där regelbunden rörelse och fysisk aktivitet är ett viktigt verktyg. Idrottsrörelsen både kan och bör verka för att nå fler som inte idrottar. För att klara det behöver idrottsrörelsen med stöd av folkbildningen rimligen en större samsyn kring vad en jämlik tillgång till idrott betyder. Det kräver också genomtänkta strategier, konkreta mål och aktiviteter. De som i hög grad är inaktiva är de som inte har de bästa ekonomiska förutsättningarna att vara det. Det är ofta de med jämförelsevis sämre socioekonomiska villkor men det gäller också i högre grad flickor och kvinnor, personer med funktionsnedsättningar och hbtqi-personer.

Det är viktigt att se idrottande i ett livsförloppsperspektiv eftersom levnadsvanor kopplade till fysisk aktivitet och rörelse bör grundläggas tidigt. Även om idrottsrörelsen bör fokusera mer också på vuxna och äldre, är det rimligt att lägga ännu mer kraft på barn och unga. Goda levnadsvanor från barnsben har stora möjligheter att följa med livet igenom.

VILKA FRÅGOR STÄLLER DETTA TILL IDROTTEN?

- Vad kan idrottsrörelsen göra för att nå fler inaktiva barn och unga de kommande tio åren? Vad är särskilt viktigt och är vissa delar av idrottsrörelsen viktigare än andra?
- Hur mycket fokus ska läggas på att nå fler vuxna och äldre som är inaktiva framöver och hur skulle det i så fall kunna göras?
- Kan idrottsrörelsen på ett strukturerat och långsiktigt sätt samarbeta med till exempel förskolor och skolor för att nå fler barn och unga och samtidigt visa bredden av idrotter man kan ägna sig åt?

- Kan idrottsrörelsen också etablera samarbeten med andra aktörer som har vuxna och äldre som målgrupper?
- Vad behöver idrottsrörelsen för stöd från Riksidrottsförbundet och SISU för att i praktiken kunna bredda sin verksamhet för att nå fler inaktiva barn och ungdomar, vuxna och äldre?
- För att öka möjligheterna för de som har mer knappa ekonomiska resurser – såsom utrikes födda barn, ensamstående med barn och ensamstående pensionärer – skulle idrottsrörelsen kunna göra föreningsidrotten tillgänglig till ännu lägre pris?
- Hur kan idrottsrörelsen bli mer enad i synen på vad som är viktigt för jämlik tillgång till föreningsidrotten trots intressekonflikten mellan att spegla den samlade viljan hos de egna medlemmarna och leva upp till förväntningarna att nå grupper utanför den egna medlemskåren?

KOMMERSIALISERINGEN PRESSAR FÖRENINGSIDROTTE

Den största trenden är ökad kommersialisering; mer kommersialisering i förhållande till idrottsrörelsen. Om man inte kommer att vara relevant eller erbjuda det kommersiella aktörer erbjuder, kommer man att tappa många aktiva.

Intervjuad idrottsexpert

Kommersialiseringen som hänger ihop med marknadsiering och professionalisering såväl som individualisering påverkar i dag de flesta områden i samhället och idrottsrörelsen är inget undantag. Samhället i stort, och därmed även idrottsrörelsen och folkbildningen, kommer framför allt att påverkas på tre sätt de kommande tio åren; idrottsrörelsens förmåga att behålla och få nya medlemmar och ledare när konkurrensen från privata aktörer ökar och vi tycks bli mer individinriktade i vårt förhållningssätt till träning och hälsa, hur idrottsrörelsens erbjudande kan behöva förändras utifrån vad som efterfrågas och hur idrottsrörelsen ska förhålla sig till både breddidrott som är den viktiga basen och förena det med elitidrotten.

Konkurrensen från privata aktörer

Enligt Peterson (2005) är kommersialiseringen av idrotten inget nytt fenomen utan en omfattande omvandlingsprocess som idrotten genomgått allt sedan mitten av 1960-talet. Kommersialiseringen har starka kopplingar till både marknadsiseringen och professionaliseringen av idrotten och det är kanske svårt att säga vad som kommer först och är mest pådrivande. Men det finns uppenbart en stor marknad kopplad till idrott och hälsa och kommersialiseringen har gjort stora steg och påverkar den föreningsburna idrottsrörelsen.

Idrottsrörelsen engagerar personer i alla åldersgrupper men är särskilt stark bland de yngsta. Enligt idrottsstatistik från slutet av 2022 motionerar och idrottar närmare 70 procent av barn i åldrarna 6 till 12 år och drygt hälften i åldrarna 13 till 18 år genom en idrottsförening. De som i allra lägst grad gör det är unga vuxna, 19 till 25 år, där bara 10 procent idrottar i förening. I åldersgruppen 41 till 55 år ökar andelen till 40 procent och bland de som är mellan 56 och 80 år är det ungefär en fjärdedel som motionerar och idrottar i en idrottsförening. Med totalt drygt 3,2 miljoner medlemmar i åldrarna 6 till 80 år i slutet av 2023 är ungefär en tredjedel av befolkningen med i en idrottsförening.⁴⁴

Det här avsnittet handlar också främst om kommersialiseringen av barn- och ungdomsidrotten då vuxenbreddidrotten inte sker inom ramen för föreningsidrotten. Det motiveras också av att det framför allt är det som diskuteras i forskningen och för att det är centralt för idrottsrörelsen att fokusera på att göra det möjligt för fler barn och unga att delta i föreningsidrott (se också föregående kapitel).

DELTAGANDET MINSKAR

Deltagandet i den organiserade idrottsrörelsen både runtom i världen och i Sverige minskar. Ett exempel är den trend som innebär att fler ungdomar lämnar idrottsrörelsen till förmån för träning på gym eller andra privata anläggningar (SOU 2023:29).

Även resultaten i Ungdomsbarometern (2023) understödjer det. Fortfarande är det vanligast att ungdomar och unga vuxna tränar i egen regi (61 procent) men

⁴⁴ <https://idrottsstatistik.se/foreningsidrott/medlemmar/>

andelen har minskat från 2012 till 2022. Något färre tränar också i föreningsregi men det ligger ändå runt 30 procent. Samtidigt tränar fler i privat regi, på gym och träningsanläggningar och motsvarande. Det är nära 55 procent av de unga som gör det 2022. År 2012 var siffran 48 procent.

Det sistnämnda kan ses som en del i kommersialiseringen. En annan del är tillgången till träningsappar och andra hälsorelaterade appar som allt fler har tillgång till och som gör det lättare för fler att skraddarsy tränings- och hälsoplaner utifrån sina specifika behov och mål. Den har också understötts av att influencers inom hälsa och träning på sociala medier har spelat en roll i att främja individuella träningsprogram och hälsotrender. Detta sker också i en tid när vissa grupper blir alltmer medvetna om vikten av att ta hand om sin personliga hälsa och välbefinnande, vilket också har lett till en ökad efterfrågan på individanpassade tränings- och hälsolösningar som kan köpas på en marknad, särskilt av de som är ekonomiskt resursstarka.

FLER PRIVATA AKTÖRER

Kommersialiseringen sker också genom ett stort antal företag som har som affärsidé att sälja idrottsträning i olika former för barn och unga. Företagen lockar inte sällan med ”topptränare” och ”inkluderande ledarskap” och man lyfter fram att man erbjuder något annat än idrottsföreningarna.⁴⁵ I en artikel på idrottsforskning.se skriver Jesper Karlsson, som 2022 doktorerade med avhandlingen *Barn- och ungdomsidrott till salu. Om begär, immateriellt arbete och kommersialisering*, att man kan dela in de företag som säljer träning till barn och unga i fyra kundsegment:⁴⁶

1. En grupp företag fokuserar på *fysisk aktivitet för yngre barn*. De erbjuder främst olika former av barngymnastik för barn som är cirka 3 till 7 år. Tjänsten omfattar oftast en termin, består av ungefär tio träningar och kostar omkring 2 000 kr.
2. En annan grupp företag fokuserar på *idrottsutveckling*. De är specialiserade på en idrott, exempelvis fotboll, ishockey och innebandy, och det som erbjuds är individuella träningspass och läger. Deras tjänster riktas generellt mot lite äldre barn, mellan 10 och 15 år. Den här gruppen

⁴⁵ <https://www.kau.se/nyheter/kommersialiserad-barnidrott-barns-basta>;

<https://www.idrottsforskning.se/allt-vanligare-med-kommersiell-barn-och-ungdomsidrott/>.

⁴⁶ <https://www.idrottsforskning.se/kommersiella-foretag-har-forandrat-svensk-barn-och-ungdomsidrott/>.

företag riktar sig också till föreningar och erbjuder exempelvis föreningsträningar, lagträningar och tränarutbildningar. Priset för ett träningsläger med individuell träning, exklusive övernattnin, kostar omkring 5 000 kr.

3. En tredje grupp företag fokuserar på en *blandning mellan fysisk aktivitet och idrottsutveckling*. De erbjuder läger i en rad olika idrotter, oftast under sommarlovsveckorna, och de riktar sig också till barn och ungdomar mellan 10 och 15 år. En veckas läger, inklusive övernattnin, kostar omkring 5 000 kr.
4. En fjärde grupp företag ägnar sig också åt idrottsutveckling men i form av särskilda träningsgrupper, träningsläger eller genom sina egna företags akademier. De här företagen bjuder in de barn och ungdomar som de anser vara tillräckligt talangfulla till dessa tjänster.

Det finns tre immateriella värden som företagen betonar att de tillhandahåller. Det är kompetenta idrottstränare, individuell träning och glädje. Jesper Karlsson skriver också:

Förutom att kommunicera i skrift är bilder en stor del av företagens kommunikation. De bilder som finns på webbplatserna föreställer oftast ett smalt barn med vit hudfärg som utstrålar självständighet och fysisk kompetens. De sociala och kulturella värden som återskapas på webbplatserna, via både text och bild, kan således förstås som eftersträvansvärda, inte minst bland föräldrar som styrts mot att se sina barns liv som något man aktivt behöver investera i för att ge dem maximala förutsättningar i livet.

Företagen tycks därmed främst rikta sig till en vit föräldragrupp och närmare bestämt en vit medelklass.⁴⁷ De slutsatser som Karlsson drar, som också baseras på avhandlingen,⁴⁸ är att utvecklingen av privata alternativ skapar delvis nya gränser mellan idrottande barn, unga (och föräldrar). Fortfarande är föreningsidrotten dominerande medan de privata aktörerna, de kommersiella alternativen, snarast är en extratjänst som adderas till och är ett komplement. Det är också tjänster som bara vissa idrottande barn och unga har möjlighet att "tillskansa sig". Dels beroende på familjens ekonomiska tillgångar. Dels

⁴⁷ <https://www.idrottsforskning.se/kommersiella-foretag-har-forandrat-svensk-barn-och-ungdomsidrott/>

⁴⁸ Se vidare här: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1703755/FULLTEXT01.pdf>.

beroende på hur väl man stämmer in ”på hur företagen återskapar föreställningar om sina kunder”.

Gränserna som etableras tyder på ett (än) mer uppsplittrat barn- och ungdomsidrottslandskap, vilket kan få konsekvenser för den idrott vars utgångspunkt är att vara tillgänglig för alla.⁴⁹

Det som driver den kommersiella utvecklingen är att det ligger i mångas intresse att barn och unga är fysiskt aktiva i olika former och inte minst i föräldrarnas. I bilden av vad som utmärker ett gott föräldraskap i dag ingår att ha (fysiskt) aktiva barn. Det finns också många andra aktörer i samhället som ser det som värdefullt att barn och unga idrottar och det kan förstås mot bakgrund av en allmän oro över att barn och unga inte är tillräckligt fysiskt aktiva. Det kan dock också ses i ljuset av att elitidrott kan vara lönsamt och där stora ekonomiska värden står på spel.⁵⁰

Den här utvecklingen ställer förstås flera viktiga frågor till idrottsrörelsen när det gäller hur idrottsrörelsen ska konkurrera med de privata aktörerna. Flera verkar inne på att den ideellt drivna barn- och ungdomsidrotten ska fokusera på den idrott som inte kan tillhandahållas av kommersiella alternativ, att den ska bygga på den ideella grundidén där medlemmarna är själva föreningen som tillsammans formar barn- och ungdomsidrotten i stället för att det handlar om kommersiell gångbarhet.⁵¹

Finns det en gemensam uppfattning om barn- och ungdomsidrottens karaktär och hur den ska bedrivas? För vem och vilka är barn- och ungdomsidrotten till för? Vad är det vi vill att barn och unga ska få ut av organiserad idrott? Vad är viktigt för barn och unga själva när det gäller träning?

Idrottsrörelsens erbjudande

En av de intervjuade experterna menar att det skulle vara allvarligt om idrottsrörelsen accepterar att stå för ett basutbud som toppas upp privat. Hen menar att det för idrottsrörelsen fram till 2035 måste handla om att stå sig i konkurrensen med kommersiella aktörer men huruvida man kommer att göra

⁴⁹ <https://www.idrottsforskning.se/kommersiella-foretag-har-forandrat-svensk-barn-och-ungdomsidrott/>

⁵⁰ <https://www.idrottsforskning.se/kommersiella-foretag-har-forandrat-svensk-barn-och-ungdomsidrott/>

⁵¹ <https://www.kau.se/nyheter/kommersialiserad-barnidrott-barns-basta;>

[https://www.idrottsforskning.se/kommersiella-foretag-har-forandrat-svensk-barn-och-ungdomsidrott/.](https://www.idrottsforskning.se/kommersiella-foretag-har-forandrat-svensk-barn-och-ungdomsidrott/)

det är svårt att säga. Experten betonar att om idrottsrörelsen inte kommer att vara relevant eller kan erbjuda det kommersiella aktörer erbjuder, kommer man att tappa många aktiva. Hens poäng är att idrottsföreningar till exempel också skulle kunna göra det kommersiella aktörer erbjuder inom ramen för den ordinarie verksamheten och säger:

Idrottsrörelsen bör satsa på det som efterfrågas. Det bör man erbjuda. Till exempel pass som finns på alla kommersiella gym eller hitta andra verksamhetsformer. Idrottsrörelsen säger "det är måndag, onsdag, fredag och det är följande tider". De kommersiella säger "de här passen har vi, boka och kom när du vill och kan". Det skulle idrottsrörelsen också kunna göra men kruset är att idrottsrörelsen inte kan ställa för höga krav på ledarna, men man har massvis med ledare.

Vad är det då idrottsrörelsen bör satsa på? En del av svaren finns rimligen bland de egna medlemmarna även om det samtidigt är nödvändigt att vända blicken utåt för att fånga vad de som inte redan är aktiva ser som viktigt för att träna och motionera i förening. Sedan finns kanske en viss vägledning i vad de kommersiella aktörerna erbjuder.

När det gäller ungdomar och unga vuxna finns till exempel också resultaten från Ungdomsbarometern (2023). Där uppges att både tjejer och killar främst tränar för att:

- Må bra, 78 procent
- Det är roligt, 60 procent
- Koppla av/tänka på annat, 59 procent
- Det ger energi, 58 procent
- Bli och hålla mig snygg, 41 procent
- Träffa och umgås med kompisar, 32 procent

De ungdomar och unga vuxna som börjat en ny träningsaktivitet har också fått svara på frågan *Varför började du utöva den nya idrottsaktiviteten?* Svaren visar att det framför allt handlar om följande:⁵²

⁵² Samma skäl är viktiga för tjejer och killar men rangordningen är ibland något olika.

- Idrotten verkade rolig, 44 procent
- Ville motionera/träna på ett annat sätt, 37 procent
- Träningen är ett "medel" för att bli och hålla mig i bra form, 34 procent
- Fler möjligheter att kunna träna/motionera, 33 procent
- Möjligheten att utöva bara på skoj/utan krav på resultat, 30 procent
- Möjligheten till flexibla träningstider som passar mig, 27 procent
- Möjligheten att träna själv/oberoende av andra, 25 procent
- Möjligheten att utöva idrotten/aktiviteten i mitt närområde, 24 procent
- Möjligheten att träffa/lära känna människor/vänner, 23 procent

De tre vanligaste nya aktiviteter som tjejer börjat med är styrketräning och gym, löpning och joggning och yoga. För killar är det också styrketräning och gym som ligger i topp följt av fotboll och löpning och joggning (Ungdomsbarometern, 2023).

För idrottsrörelsen blir det viktigt att ordentligt och seriöst ta sig an hur man ska formera sig, och vad man kan och bör erbjuda för att klara sig i en omvärld där både kommersialisering och individualisering ser ut att få allt större genomslag för hur vi tränar.

Viktigt få ihop syn på träning, socioekonomi och geografi

På idrottsstatistik.se sammanfattas utvecklingen kring barn- och ungdomsidrotten på följande sätt:

... ungdomars syn på idrott har förändrats. I dag tränar och idrottar många främst för hälsans skull. Ungdomar vill också ha möjlighet att påverka när och hur ofta man tränar. Kanske förklarar detta varför många väljer bort föreningsidrotten. Minskningen bland yngre barn har sannolikt många orsaker. Allt högre medlems- och träningsavgifter har gjort idrotten dyrare. Avfolkning gör det svårt att få ihop fungerande lag eller träningsgrupper på vissa små orter. Socioekonomi har dessutom stor betydelse för barn och ungdomars idrottande. Nedgången kan därför ytterst handla om ökad ojämlikhet.⁵³

⁵³ <https://idrottsstatistik.se/foreningsidrott/barn-och-ungdomar/>

Citatet visar att det finns flera viktiga perspektiv på att i praktiken faktiskt kunna vara med i föreningsidrotten. En del kan utifrån det Centrum för idrottsforskning (2019) skriver knyts till idrottens egen kommersialiserings- och professionaliseringsutveckling som påverkar kostnaden för att utöva särskilt vissa sporter. Det kopplas också tydligt till det socioekonomiska perspektivet på den ekonomiska tillgängligheten:

Den sociala gradienten⁵⁴ inom barn- och ungdomsidrotten ingår i ett större samband av aktuella och genomgripande utvecklingsprocesser i svensk idrott och i det svenska samhället. Den sammanhänger med professionaliserings- och kommersialiseringsprocesser bland landets idrottsföreningar och de ökade avgifter för deltagande som detta medför för hushåll med idrottsaktiva barn. En utveckling där kostnaden ökar för ungas idrottande får oundvikligen effekt på vilka som kan fortsätta – och vilka som inte har råd (Centrum för idrottsforskning, 2019, s. 9).

Men det finns också demografiska faktorer och mycket olika förutsättningar för idrottande både utifrån segregation och geografiska skillnader runtom i landet. Centrum för idrottsforskning (2019, s. 9) igen:

Medan anläggningsbrist, köer och konkurrens ofta är utmaningar i storstädernas idrottsliv handlar landsbygdens problem snarare om utflyttning, långa avstånd och svårigheten att få ihop tillräckligt stora träningsgrupper eller lag. I socialt utsatta områden tillkommer att föreningslivet ofta är svagt, vilket sätter tydliga spår i minskade idrottsmöjligheter för unga. I vissa av dessa områden har utmaningarna dessutom ökat under senare år genom det stora antal unga nyanlända som kommit till Sverige till följd av den europeiska flyktingkrisen.

Fram emot 2035 ser det ut som att vi i högre grad kommer att bo i storstäderna och i närheten av större städer. Det skulle potentiellt kunna leda till större utmaningar för föreningsidrotten, både i de delar av landet som är glesare befolkade och också i de större städerna om till exempel bristen på idrottsanläggningar blir ett ännu större problem.

De utmaningarna skulle å ena sidan kunna gynna den kommersialiserade barn- och ungdomsidrotten särskilt i storstadsområdena där privata aktörer skulle

⁵⁴ Ojämligheter i hälsa observeras ofta längs en *social gradient*, vilket innebär en stegvis eller linjär minskning av hälsa i takt med allt svagare social position. Det betyder kort sagt att ju mer gynnsamma dina förhållanden är desto bättre är dina chanser att njuta av god hälsa och ett längre liv och vice versa (<https://health-inequalities.eu/sv/glossary/social-gradient-or-the-socio-economic-gradient-in-health/>).

kunna bli ett ännu viktigare alternativ. Å andra sidan skulle det kunna gynna träning i privat och egen regi på landsbygderna om det blir ännu svårare att få ihop tillräckligt stora grupper och avstånden till träningen ökar.

I grunden måste man samtidigt rimligen tänka in att kommersialiseringen framför allt är ett storstadsfenomen: det är där det finns en marknad för privata aktörer och alternativ och det är där de kan göra större insteg och ta marknadsandelar från föreningsidrotten inte minst. I mindre städer och på landsbygderna kan idrottsföreningarna i stället vara en mer självklar knutpunkt som kan samla både barn och unga och lokalsamhället kring träning och fysisk aktivitet på grund av att de privata aktörerna kanske inte finns på samma sätt. Just de här geografiska skillnaderna är också viktiga att beakta när det kommer till kommersialiseringens påverkan på föreningsidrotten framöver.

Bredd och elit

För idrottsrörelsen är både breddidrott och elitidrott viktigt. Framgångar i världsmästerskap och olympiska spel, världscuper och Champions League och motsvarande såväl som de högsta serierna nationellt drar publik och ökar intresset för idrotten. Här finns en mix av det som idrottsrörelsen själv har monopol på och det som är kommersialiserat och finns på marknaden. Just marknadiseringen gör att det finns mer fokus på pengar och vinster av idrott. Det leder i sin tur till högre krav på elitklubbar och elitidrottare och bidrar på så sätt till professionaliseringen av idrotten. Elitklubbar har affärsmässiga intressen av att försäkra sig om en god återväxt, och de unga idrottare som lyckas ta sig fram kan både bli idrottsligt och ekonomiskt framgångsrika.

Att idrotten delvis sker på en marknad är ett faktum och den centrala frågan är hur det påverkar idrottsrörelsen och hur idrottsrörelsen ska hantera kraven på både bredd- och elitidrott.

Den intervjuade experten inom det här området säger bland annat att relationen mellan bredd och elit samt att behålla barn och unga inom föreningsidrotten hör till de viktigaste frågorna framöver:

Det finns 7 000 elitidrottare i hela Sverige om jag ska vara snäll. Varför ska staten satsa på att skapa en liten elit? Det finns inga incitament för staten att göra det. Ett breddat uppdrag är viktigt. [...] Bredden är central om man ska

skapa en elit. Det går inte att skapa en elit genom att ha små akademier för elitsatsande. Det är bredden som skapar det.

Den intervjuade säger också att idrottsrörelsen helt enkelt blir mindre samhällsrelevant om man inte har många aktiva. Hen lägger till att allt färre medlemmar skulle kunna hota möjligheten att få offentlig finansiering på längre sikt. Så länge de allra flesta barn är med i en idrottsförening är idrottsrörelsen en relevant samhällsaktör, men om det blir allt färre barn som är med, vad händer då? Därför är frågan om hur barnidrotten ska organiseras, om den ska bidra till elitidrotten, så viktig. Det är samtidigt ingen ny fråga men den kan ses som mer akut och viktig i takt med den ökade kommersialiseringen. En fråga som experten tar upp är också denna:

Alla tävlingsidrotter som organiseras av Riksidrottsförbundet utmanas av ligor. Kan det bli så i barnidrotten också?

Det här med relationen mellan bredd och elit används också av de företag som säljer träningstjänster till barn, snarast för att peka på idrottsrörelsens otillräcklighet. Enligt Jesper Karlsson påpekar de privata aktörerna "ofta föreningsidrottens dilemma att tillhandahålla en idrott för alla, samtidigt som den strävar efter två värden som står i motsats till varandra; föreningsfostran och tävlingsfostran" där:

Föreningsfostran handlar om idrottens potential att vara tillgänglig och öppen för alla, där alla ska få vara med, känna delaktighet och utvecklas utifrån sina egna förutsättningar. Medan tävlingsfostran är värderingar som kommer från tävlingsidrottens interna logik, som specialisering, tävlan, och hierarkisering utifrån prestation.

Ungdomsbarometern (2023) pekar också på att tävla är något som delar ungdomssverige:

Tävling är inte alls helt självklart för alla när det kommer till idrott, medan andra värdesätter det högt. Vi ser bland annat att de som tränar i föreningsidrott värdesätter tävling högre (Ungdomsbarometern, 2023, s. 29).

Över lag gäller att killar, de som tränar mycket och de som tränar i föreningsregi är mer tävlingsintresserade. På frågan om varför ungdomar och unga vuxna tränar svarar drygt en av tio att de tränar för att bli bäst på sin idrott.

Samtidigt menar Magnus Kilger som är barn- och ungdomsvetare vid Stockholms universitet att det finns en stark tävlingslogik inbyggd i föreningsidrotten som har blivit alltmer dominerande under de senaste decennierna.⁵⁵ Han menar bland annat att det ställs högre krav på att vara med på träningar ”för att hålla jämna steg med lagets nivå och den som inte håller måttet eller inte har tid har ingen möjlighet att hänga med”. För att känna sig välkommen måste man vara bekväm med det här och en konsekvens blir att fler slutar sporta allt tidigare. Magnus Kilger säger också:

Jag tror ju att de kommersiella alternativen kommer att få en allt större plats inom barn- och ungdomsidrotten. Särskilt för att möta dem som vill idrotta, men som inte trivs med tävlingslogiken. Dagens idrottsrörelse har inte lyckats nå den gruppen.⁵⁶

Det här tyder på att idrottsrörelsen åtminstone delvis går på tvärs mot vad många barn och unga efterfrågar när det gäller träning. Det är problematiskt när kommersialiseringen innebär att det finns många alternativ till föreningsidrotten.

SÄRSKILT OM SELEKTION AV BARN OCH UNGA

En fråga som också hör till relationen bredd och elit är den som handlar om selektion av barn och unga. Karin Redelius, som är professor på Gymnastik- och idrottshögskolan, inleder en kritisk artikel om det så här:

Selektion, att välja ut vissa individer framför andra, är en naturlig del av elitidrotten. Att vuxna elitidrottare inte blir uttagna till mästerskap, ställs utanför lag, sorteras bort eller petas ingår i spelet. Våra landslag består av selekterade idrottare som har valts ut därför att de anses vara bäst, och alla är överens om att landslagsledare ska välja några framför andra. När urvalen diskuteras, och det händer, handlar diskussionen om det verkligen är rätt idrottare som valts ut, inte om urvalen borde göras.⁵⁷

Det verkar rimligt att se det som att selektion är något som trendmässigt riskerar att förstärkas av kommersialiseringen som i synnerhet i vissa fall är inriktad på ”talanger”. Den förstärks också av föräldrar som är starkt engagerade i sina

⁵⁵ <https://www.idrottsforskning.se/hogre-krav-ger-tidiga-idrottsavhopp-de-kommersiella-alternativen-kommer-att-fa-en-allt-storre-plats/>

⁵⁶ <https://www.idrottsforskning.se/hogre-krav-ger-tidiga-idrottsavhopp-de-kommersiella-alternativen-kommer-att-fa-en-allt-storre-plats/>

⁵⁷ <https://www.idrottsforskning.se/darfor-ar-det-olampligt-att-selektera-idrottande-barn/>

barns träning och ser fysiskt aktiva barn som en del av det goda föräldraskapet (se ovan) såväl som att det är en naturlig del av elitidrotten.

Utgångspunkten för artikeln⁵⁸ är dock att urval av idrottande barn är betydligt mer problematiskt än urval av vuxna och det är något som forskningen länge varit kritisk till. Det finns framför allt fyra skäl till det. Det första är att selektering av barn inte leder till optimal idrottsutveckling och det andra att selektering av barn görs på oklara grunder. Det tredje är att selektering lär barn om de ”duger eller suger” och det fjärde är att selektering av barn dessutom är tveksamt enligt barnkonventionen. De fyra punkterna sammanfattas enligt följande:

...tidig selektering har inget stöd i forskningen som en metod som leder till optimal idrottsutveckling. Att tidigt välja ut barn är problematiskt även av andra skäl eftersom selektering rör frågor om etik och moral (vem kan avgöra vad som är en bra/dålig prestation), makt (barn är underordnade och utsatta), pedagogik (vad lär sig barn av att bli eller inte bli utvalda) samt barns rättigheter (är alla lika mycket värda). Slutsatsen är att selektering av idrottande barn är olämpligt och bör undvikas.⁵⁹

Att idrottsrörelsen kan skapa trygga miljöer där barn och unga kan utvecklas som idrottare lyfts som det allra viktigaste ur just elitidrottsperspektiv, inte att leta talanger. Det är också viktigt att många barn och unga är och kan vara med. Inte minst för att som den intervjuade experten lite krasst uttryckte det: ”Idrotten har blivit mer och mer av medelklassghetto för de välbärgade barnens verksamheter. Det är inte säkert att de är de mest lämpade för elitidrott”.

Det här med selektionen, relationen bredd- och elitidrott och behovet av många aktiva barn och unga i föreningsidrotten för att idrottsrörelsen ska vara en central samhällsaktör, utmanas på flera sätt av att idrotten är kommersialiserad. Det är ett spänningsfält som idrottsrörelsen behöver hantera och det behöver inkorporera både det idrottstödande och folkbildande uppdraget.

⁵⁸ <https://www.idrottsforskning.se/darfor-ar-det-olampligt-att-selektera-idrottande-barn/>

⁵⁹ <https://www.idrottsforskning.se/darfor-ar-det-olampligt-att-selektera-idrottande-barn/>

Ledarskap och föräldraengagemang

2021 hade närmare 750 000 personer i Sverige ett uppdrag i en idrottsförening som ledare, tränare, styrelsemedlem, domare, funktionär eller liknande. De allra flesta på ideell basis. Av alla med uppdrag var 65 procent män och 35 procent kvinnor. Drygt varannan var mellan 41 och 80 år, en tredjedel mellan 19 och 40 år och drygt en av tio var 6 till 18 år.⁶⁰

HÖG GRAD AV STABILITET

Över lag finns en stabilitet mellan 1992 och 2019 när det gäller andelen av befolkningen som är engagerade i ideellt arbete och hur den åldersmässiga fördelningen ser ut enligt von Essen & Svedberg (2020).

2019 års befolkningsundersökning visar att 51 procent av den vuxna befolkningen (16–84 år) har arbetat ideellt vid åtminstone ett tillfälle under de senaste tolv månaderna (från undersökningstillfället). Det innebär att sedan 1992 ligger omfattningen av ideellt arbete på en stabil nivå som motsvarar omkring hälften av befolkningen. I ett internationellt jämförande perspektiv arbetar en mycket stor andel av den svenska befolkningen ideellt... (von Essen & Svedberg, 2020, s. 19).

Det är i åldersgruppen 40 till 54 år som den största andelen ideellt arbetande finns. Det menar von Essen & Svedberg (2020) är som väntat utifrån att det är i dessa åldrar som många förvärvsarbetar, har barn som utövar något fritidsintresse eller är engagerade i sitt boende.

Idrottsorganisationer samlar fortfarande den enskilt största andelen av befolkningen som arbetar ideellt. Även om förändringarna är små har dock andelen som arbetar ideellt i idrottsorganisationer sjunkit sedan 1998 och är 2019 på den lägsta nivån hittills. Av alla ideellt arbetande var 17 procent det i idrottsföreningar 1992 och 19 procent var det 1998 medan motsvarande andel var 16 procent 2019 (von Essen & Svedberg, 2020). von Essen & Svedberg (2020) visar också att andelen ideella *åtaganden* fortsätter att minska i idrottsorganisationer. Det innebär att det över tid är allt färre som har fler än ett uppdrag.

⁶⁰ <https://idrottsstatistik.se/foreningsidrott/ledare/>

De vanligaste uppdragen handlar om administration och praktiska insatser (49 procent) och därefter styrelseuppdrag (35 procent) och ledaransvar eller aktivitetsledare (27 procent). Det genomsnittliga antalet ideellt arbetade timmar var 18 per månad 2019. Det är en ökning jämfört med 1992 då det ideella arbetet tog 13 timmar per månad i snitt. 60 procent av de engagerade i ideellt arbete är det varje vecka eller någon gång per månad (von Essen & Svedberg, 2020).

Enligt von Essen & Svedberg (2020) visar många studier att de grupper i samhället som har tillgång till socioekonomiska resurser, lever i familj med barn samt har kulturellt och socialt kapital oftare arbetar ideellt än andra. Framför allt finns det ett positivt samband mellan universitets- och högskoleutbildning och ideellt arbete. Samtidigt pekar författarna på att eftersom drygt hälften av den vuxna befolkningen i Sverige arbetar ideellt och ytterligare omkring en fjärdedel har gjort det tidigare, finns det förstås personer som arbetar ideellt i alla grupper i befolkningen. Men i Sverige har de som arbetar ideellt oftare större tillgång till resurser och är oftare väletablerade jämfört med de som inte arbetar ideellt:

När vi jämför resultaten sedan 1998 visar det sig att under hela tidsperioden finns det ett positivt samband mellan att arbeta ideellt och följande faktorer: eftergymnasial utbildning, kön (att vara man), göra informella insatser och att ingå i nätverk på fritiden (von Essen & Svedberg, 2020, s. 33).

Och också:

Vidare, under hela tidsperioden finns det ett negativt samband mellan att bo i storstad och att arbeta ideellt. [...] Även kön kvarstår som faktor så att det finns ett positivt samband mellan att vara man och att arbeta ideellt. Bland män som bor i en storstad är det mindre sannolikt att arbeta ideellt. För både män och kvinnor är det något vanligare att arbeta ideellt på landsbygden eller i en mellanstor stad (mer än 10 000 personer) eller förort än i andra områden (von Essen & Svedberg, 2020, s. 33; 34).

Något som bidrar till stabiliteten runt ideellt arbete är att barn till föräldrar som är aktiva i föreningar ofta tar över ”värderingar, nätverk och vanor”:

Att ha eftergymnasial utbildning, tillgång till andra sociala arenor som att ingå i nätverk på fritiden och att göra informella insatser samt att de egna föräldrarna har varit föreningsaktiva har återkommit som viktiga faktorer sedan 1992. Det visar på varaktigheten i de förhållanden som bidrar till att människor arbetar

ideellt. Att de faktorer som bidrar till ideellt arbete är så stabila över tid torde bidra till att det ideella arbetets omfattning och struktur har förändrats relativt blygsamt (von Essen & Svedberg, 2020, s. 34).

Det som människor värderar i sitt ideella arbete är över tid också anmärkningsvärt stabilt enligt von Essen & Svedberg (2020). Det som värderas högst är att delta i ett gott sammanhang och därefter att göra något konkret inom ett område som engagerar en men också att visa medkänsla med de som har det sämre än en själv.

Så långt om stabiliteten i det ideella arbetet. Det bör tolkas som att det finns stor potential för idrottsrörelsen att attrahera till ledaruppdrag (i bred bemärkelse) också framgent. En möjlig utmaning kan dock vara att vi blir fler som bor i och runt de större städerna där det ser ut att vara svårare att engagera människor i ideellt arbete. Till den positiva sidan hör att det i förortererna verkar finns större möjligheter och det sammanfaller med platser där idrottsrörelsen behöver växa och bli större. Där menar den intervjuade att det också kan finnas många eldsjälar och att det kan spilla över på idrotten på ett positivt sätt.

Det sistnämnda knyter också an till att det är så spårbundet vilka som har uppdrag inom idrottsrörelsen. Att förändra det brukar kräva ett aktivt, medvetet och långsiktigt arbete, helst kopplat till konkreta mål. I grunden handlar det om att bredda synen på vem eller vilka som passar för olika uppdrag genom att verka för likabehandling och ställa frågan till fler om de kan tänka sig att ta på sig uppdrag. Det kräver sannolikt också mer utbildningsinsatser riktat till ledare såväl som valberedningar och styrelser med mera. Över lag är frågor knutna till ett breddat ledarskap viktigt, kanske inte minst för att fler av de barn och unga som inte är med i dag ska ha förebilder och känna sig välkomna i idrottsrörelsen. Det här är ett viktigt arbete framåt där SISU behöver ha en central roll.

MER INSTABILITET FRAMÅT?

Ett kompletterande perspektiv som snarast tyder på att idrottsrörelsen står inför mer instabilitet vad gäller ledarskap handlar om det som i grunden ser ut att ha blivit allt viktigare: föräldraengagemanget. I en artikel på idrottsforskning.se säger barn- och ungdomsvetaren Magnus Kilger:

Förr fanns det ofta eldsjälar som kritade och tvättade tröjor. Nu består föreningarnas ledare nästan uteslutande av föräldrar. Problemet är att det

engagemanget nästan helt är kopplat till föräldraskapet. Man är aktiv några år när ens eget barn är aktivt, men intresset är inte primärt idrotten utan det egna barnets träning. Det blir två år gymnastik, tre år fotboll och ganska fragmentiserat.⁶¹

Han pekar på att många barn byter klubb flera gånger under sin uppväxt inte minst för att föräldrarna vill hitta den "ultimata träningsmiljön". En 15-åring kan ha tränat och tävlat i fyra till fem olika föreningar och när föräldrar i så hög grad är ledare blir ledarskapet mer ryckigt och oförutsägbart.

Magnus Kilger menar också att svaret på varför så många föräldrar är tränare är för att det inte finns något val. Att det handlar om att det behövs ett antal föräldrar för att kunna starta ett lag till exempel. Det här kopplar han till den pågående kommersialiseringen av idrotten som också kan påverka föreningsidrottens möjlighet att hålla uppe antalet medlemmar:

För den som inte har möjlighet att ställa upp finns den kommersiella idrottsrörelsen där man kan betala för att slippa engagera sig, till exempel Stadium Sports Camp eller Stockholm Sport Academy. Gymbranschen har också tagit över en del av idrottsrörelsernas roll för unga.⁶²

Det här gäller sannolikt i högre grad i större städer och storstäderna och över lag socioekonomiskt starkare grupper. Det är också en våg som de privata aktörerna rider på. Flera av de som har intervjuats menar att "dagens föräldrar saknar tid för att engagera sig i en idrottsförening".⁶³

Det finns vissa tecken på att det här med att vila starkt på föräldraengagemang kan bli en större utmaning för idrottsrörelsen kommande år, både när det gäller att attrahera människor till uppdrag och förutsebarheten som handlar om att behålla människor i uppdrag över längre perioder. Det talar för att det skulle vara viktigt med ett breddat ledarskap som gör att idrottsrörelsen inte är lika beroende av föräldraengagemanget eller för den delen att föräldraengagemanget kan utvecklas och förändras så att det inte är lika kopplat till att ens egna barn är aktivt inom en idrott. Den intervjuade experten säger:

⁶¹ <https://www.idrottsforskning.se/hogre-krav-ger-tidiga-idrottsavhopp-de-kommersiella-alternativen-kommer-att-fa-en-allt-storre-plats/>

⁶² <https://www.idrottsforskning.se/hogre-krav-ger-tidiga-idrottsavhopp-de-kommersiella-alternativen-kommer-att-fa-en-allt-storre-plats/>

⁶³ <https://www.idrottsforskning.se/kommersiella-foretag-har-forandrat-svensk-barn-och-ungdomsidrott/>

De som engagerar sig gör det för att ägna sig åt fysisk aktivitet. Uppdraget att driva en förening är svagt: få är med på årsmöten och så, det är samma gamla gäng och det finns ingen större kunskap om föreningsdemokrati i idrottsföreningar i dag. [...] Motsättningen är att de som engagerar sig inte är så intresserade av föreningen utan man engagerar sig för att idrotta.

Det finns uppenbart viktiga frågor att ta sig an när det gäller framtidens ledarskap i idrottsrörelsen. Det centrala tycks handla om att finna (nya) vägar till stabilitet och förutsebarhet, ledarskap som gör det möjligt att hålla kostnaderna nere så att idrotten är tillgänglig för alla och att öka kunskaperna om vad en idrottsförening är.

Slutsatser och rekommendationer

Idrottsrörelsens förmåga att behålla och få nya medlemmar och ledare utmanas sannolikt de kommande tio åren. När konkurrensen från privata aktörer ökar och vi tycks bli mer individinriktade i vårt förhållningssätt till träning och hälsa, ökar pressen på anpassning. En central fråga är därför hur idrottsrörelsens erbjudande till i synnerhet barn och unga kan och bör se ut. Finns det en övergripande och gemensam inriktning som kan stärka idrottsrörelsen som helhet eller kan det snarast behövas många olika alternativ utifrån vilken idrott det handlar om? Flera forskare tycks vara inne på att det är viktigt att lyfta fram det som är unikt med idrottsrörelsen för att stå sig i konkurrensen från de kommersiella och privata aktörerna. Samtidigt kritiseras idrotten för att vara alltför tävlingsinriktad och att det ställer till det när barn och unga i hög grad vill träna för att må bra och ha roligt.

Hur idrottsrörelsens erbjudande kan behöva förändras utifrån vad som efterfrågas och är önskvärt blir viktigt att ta sig an. Det blir också viktigt hur idrottsrörelsen ska förhålla sig till att breddidrotten är avgörande för den som vill vara en central och legitim samhällsaktör. Bredden är enligt forskningen också basen för elitidrotten och framgångsrika elitidrottare. Fundamentet är trygga träningsmiljöer där alla som vill satsa stort har möjlighet att utvecklas och inte selekteras bort i tidig ålder. Det ställer krav på ledarskapet och det gör också den förändring i ledarskapet som kan skönjas, att det hänger mer på var barn är aktiva än att det är ett generellt åtagande i föreningen.

Det finns kort sagt många sammanlänkade perspektiv på just kommersialisering, individualisering, marknadisering och professionalisering och det måste ses som ett kärnområde fram emot 2035 för idrottsrörelsens båda grenar, det idrottsstödande och det folkbildande.

VILKA FRÅGOR STÄLLER DETTA TILL IDROTTELEN?

- Hur ska föreningsidrotten förhålla sig till kommersialiseringen och det som tycks vara en mer individualiserad syn på träning och hälsa? Och hur ska föreningsidrotten konkurrera med privata aktörer?
- Finns det en gemensam uppfattning om barn- och ungdomsidrottens unika karaktär och hur den ska bedrivas för att vara attraktiv för barn och unga? Finns det en tydlig bild av för vilka barn- och ungdomsidrotten är till för, är den till för alla och ska den vara det? Vad krävs i så fall för att förverkliga det i praktiken?
- Vad ska barn och unga få ut av att idrotta i förening? Stämmer det överens med vad barn och unga själva vill och vad de efterfrågar?
- Hur ska träning för att tävla respektive träning för att må bra och ha roligt förenas inom ramen för idrottsrörelsens verksamheter? Vad krävs för att undvika selektion av barn och för att alla barn ska kunna känna sig välkomna i idrottsrörelsen?
- Vilket ledarskap är viktigt för en inkluderande idrottsrörelse i framtiden? Vad kan idrottsrörelsen göra för att bredda ledarskapsuppdrag till underrepresenterade grupper? Hur viktigt är det att fokusera på ett mer stabilt ledarskap med kunskap om föreningsdemokrati? Vad kräver det för typ av stöd från inte minst SISU?
- Vilka geografiska utmaningar finns det för föreningsidrotten de kommande tio åren, både när det gäller möjligheten att delta i idrott och för att attrahera till uppdrag?

EN OSÄKER OCH OTRYGG OMVÄRLD

Vi befinner oss uppenbarligen i en period av demokratisk tillbakagång som pågått i femton år.

Francis Fukuyama, tidskriften Respons, 6 december 2023

De senaste åren har kris varit ett genomgående samhällstema. Orsakerna är flera: krig i omvärlden, miljö- och klimathotet, pandemin, den organiserade brottsligheten och hoten mot demokratin. Det finns tecken på att osäkerheten och otryggheten följer med också framöver och det blir viktigt för idrottsrörelsen att förhålla sig till denna utveckling. Det politiska landskapet har förändrats och kan komma att förändras än mer. Idrottsrörelsen behöver sannolikt också ha beredskap för att det offentliga kan utöva ännu mer kontroll och att den organiserade brottsligheten kan se idrotten som en intressant arena, vilket gör att god styrning blir central framöver.

Osäkerhet och otrygghet

En betydande förändring är det nya säkerhetspolitiska läget. Vi har fler krig och konflikter, varav ett i vårt närområde. Sverige har som en konsekvens av Rysslands invasion av Ukraina ansökt om medlemskap i Nato, otänkbart för många innan kriget. Sverige bidrar med militär utrustning för att stödja ett annat land, något liknande har inte hänt sedan stödet till Finland under andra världskriget.

Lika otänkbar har tanken varit att det kan bli krig i Sverige. Nu är det en tydligt uttalad realitet. Civilförsvarsministern är oroad över att upprustningen av det civila försvaret inte går snabbt nog och säger till TT den 7 januari 2024:

Alla svenskar behöver agera för att stärka Sveriges motståndskraft – och det är bråttom. Många har sagt det före mig, men låt mig göra det med ämbetets kraft – det kan bli krig i Sverige. [...] Civilt försvar är inte primärt en seminarieövning. Medvetenheten måste omsättas i praktisk handling. [...] Om något håller mig vaken om nätterna är det just att det går för långsamt.

Ministern uppmanar alla, från chefer och kommunalråd till privatpersoner, att "sätta i gång".⁶⁴

Terrorhotnivån i Sverige har varit förhöjd sedan 2010 och höjdes ytterligare en nivå 2023. Koranbränningarna och kriget i Mellanöstern har spätt på spänningarna.

Pandemin resulterade i restriktioner och nedstängningar på ett sätt som vi förknippar med diktaturer, inte demokratier i västvärlden. Frihandeln och globaliseringen sattes på prov och bestod inte testet när gränser stängdes. Det uppstod brist på nödvändig vårdmateriel och läkemedel, en brist som består 2024. Behovet att åter bygga upp lager och stärka den civila beredskapen blev uppenbart.

Vi är på väg att genomföra en strukturreform. Sverige har bestämt sig för att rusta och bygga upp, med utgångspunkten att vi måste kunna försörja oss själva. Vi går från en globalisering där vi trodde på flödena till att backa hem (Charlotte Petri Gornitzka, MSB:s generaldirektör, i Almedalen 2022).

Den organiserade brottsligheten har blivit en mycket central fråga i samhällsdebatten. Gängkriminaliteten drabbar allt oftare tredje man vid skjutningar och sprängningar. Oron över brottsligheten i samhället har ökat kraftigt 2023 jämfört med 2022 men samtidigt är oron för att själv eller en närstående ska utsättas för brott i stort sett oförändrad jämfört med 2022.⁶⁵

⁶⁴ <https://www.svd.se/a/0Q2gEo/bohlin-det-kan-bli-krig-i-sverige>

⁶⁵ <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2023-10-11-nationella-trygghetsundersokningen-2023.html>

Ökad oro och otrygghet syns inom många områden. Vi känner oss otrygga på nätet, vi är mer oroliga för otrygga anställningar och vi oroar oss för att AI gör det svårt att skilja mellan falska och sanna nyheter.⁶⁶

Till detta kan läggas en känsla av att ”inget fungerar längre”, sådant vi tagit för givet och litat på att samhället sköter. I boken *Det svenska missnöjet*, byggd på intervjuer i sex svenska orter, konstaterar författarna Lisa Pelling och Johanna Lindell:

*Affären har lagt ner, samhället har dragit sig tillbaka. Arbetsförmedlingen har tagit ner skylten i Ljusnarsberg, i Haparanda blir vägarna allt sämre, i hela landet är det långa väntetider i vården. Jobben har blivit färre och osäkrare, de äldre måste vrida och vända på varenda krona för att pensionen ska räcka till. Vardagen har blivit otrygg, det har sprängts i portuppgången bredvid och man är rädd att gå ut när det är mörkt.*⁶⁷

Säkerhetsläget, klimatkrisen, organiserad brottslighet, hoten mot demokratin och risken för nya pandemier kommer att vara en del av samhällsutmaningen de kommande tio åren. Mot denna bakgrund och utifrån de intervjuer som genomförts, fokuserar följande avsnitt på några fördjupningar.

Pressad demokrati i populismens tidevarv

Efter kommunismens fall i Sovjetunionen och östra Europa 1989 förkunnade den amerikanske statsvetaren Francis Fukuyama att ”historien tagit slut” i meningen att den liberala demokratin segrat över totalitära idéer. Numera är han inte lika optimistisk. I tidskriften Respons den 6 december 2023 konstaterar Fukuyama att ”vi befinner oss uppenbarligen i en period av demokratisk tillbakagång som pågått i femton år”.⁶⁸

Många länder som blev demokratiska har under senare år utvecklats i auktoritär och totalitär riktning, inte sällan med ett nationalistiskt budskap. Varieties of

⁶⁶ <https://internetstiftelsen.se/nyheter/manga-svenskar-kanner-sig-otrygga-pa-natet/>;
https://kollega.se/arbetsmarknad/okad-oro-otrygga-anstallningar?_s=hyud0vcparhgucz2ass;
<https://computersweden.idg.se/2.2683/1.780460/svenskar-allt-mer-kritiska-till-ai--oro-over-falskt-innehall>

⁶⁷ <https://arenaide.se/bocker/det-svenska-missnojet-2/>

⁶⁸ <https://tidskriftenrespons.se/artikel/den-liberala-demokratins-bakslag-andrar-inte-historiens-slutdestination/>

Democracy-institutet vid Göteborgs universitet visar i en rapport från 2023 att världen inte varit mer antidemokratisk på 35 år och att det finns fler diktaturer i världen än liberala demokratier.⁶⁹

Nästan en tredjedel av européerna röstar på populistiska, högerextrema eller vänsterextrema partier visar ett forskningssamarbete mellan 31 länder. Orsakerna kan vara växande missnöje i frågor som invandring, ekonomin, hanteringen av klimatkrisen och åtgärderna under pandemin. Sverigedemokraterna nämns som exempel på ett högerextremt parti som fått inflytande över politiken.⁷⁰ I USA och Brasilien såg vi upplopp efter demokratiska val. Regeringarna i Ungern och Polen har kritiserats för att underminera demokratin och försämma rättsstatens principer (detta var före det polska valet hösten 2023).⁷¹

ETT NYTT POLITISKT LANDSKAP

Även Sverige har fått ett nytt politiskt landskap. Forskarna kan visserligen inte se någon ökad polarisering och Sveriges Kommuner och Regioner skriver:⁷²

I samhällsdebatten beskrivs det ofta som om vi lever i en extremt ideologiskt polariserande tid. Aktuell svensk forskning som studerar partipolitik tonar delvis ned denna beskrivning. I stället beskrivs vårt svenska partisystem i termer av hög men historiskt stabil polarisering på den materialistiska vänster-högskalan. Samtidigt noterar forskarna i Sverige ett visst ökat ideologiskt avstånd i vissa värderingsfrågor som rör människors identiteter. En ny kulturell värderingsdimension i frågor om mångkultur, identitet och flyktingmottagning har ändrat den politiska spelplanen (SKR, 2023a, s. 17).

Enligt Henrik Ekengren Oscarsson, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet och Demokratirådets ordförande, kan vi vara i början av en trend mot ökad ideologisk polarisering men de nivåer som uppmäts i dag liknar de vi har haft vid flera tillfällen under 1900-talet (Demokratirådet, 2021).

Valdeltagandet är vanligtvis högt i Sverige men gick ner i valet 2022 för första gången sedan 2002. Visserligen en liten minskning men det finns stora skillnader

⁶⁹ <https://www.gu.se/nyheter/varlden-alltmer-auktoritar-men-det-finns-hopp>

⁷⁰ <https://www.theguardian.com/world/2023/sep/21/revealed-one-in-three-europeans-now-votes-anti-establishment>

⁷¹ <https://www.europaportalen.se/2021/10/ungern-och-polen-star-ut-i-rattsstatsranking>

⁷² Se också här: <https://www.forskning.se/2022/08/29/okad-polarisering>

mellan socioekonomiskt starka och svaga områden. Invånare med svaga socioekonomiska förutsättningar har mindre tilltro till den egna förmågan att påverka och lägre tilltro till att kommuner och regioner tar hänsyn till deras behov. Även unga röstar i lägre utsträckning än äldre och pojkar i lägre grad än flickor (SKR, 2023a).

FAKTARESISTENS

I en demokrati är det centralt att skilja mellan kunskap och fakta å ena sidan och åsikter och värderingar å den andra. Den åtskillnaden sätts ofta ur spel i dag, människor blandar fakta och värderingar och det finns ett utbrett kunskapsmotstånd (SKR, 2023b). En av de intervjuade påpekar att media inte längre kan eller vill sanera det offentliga samtalet:

99 forskare väger lika tungt som en med många följare som sticker upp fingret i luften. Media tenderar också att ställa olika åsikter mot varandra. 'Här har vi en klimatforskare och här är Kalle Banan som tycker annorlunda'. Media sanerar inte, står inte för fakta, står inte på medborgarens sida.

Förtroendet för demokratin i Sverige påverkas av faktaresistens och skepsis mot vetenskap. Desinformationskampanjer som exempelvis spreds av vaccinetståndare under pandemin eller Lagen om vård av unga-kampanjen de senaste åren har påverkat en del gruppers förtroende för offentlig verksamhet och det demokratiska systemet (SKR, 2023b). Konspirationsteorier är inte nytt i mänsklighetens historia men sprids nu snabbt och brett via sociala medier.

Större politisk vågbildning

Den nya kulturella värderingsdimensionen som beskrivits ovan och som ändrat den politiska spelplanen förklarar Sverigedemokraternas valframgångar och svårigheterna att bilda regeringar. Det leder också till, som en av de intervjuade tar upp, att de politiska scenarierna är svårare att förutsäga än tidigare. Både sittande regering och opposition använder begreppet "paradigmskifte" för att visa vidden och allvaret i de politiska förändringar som sker nu.

Ett politiskt program där nationalkonservativa krafter får ökat inflytande, kan innebära en hårdare styrning av idrottsrörelsen och att antidiskrimineringsarbete och hållbarhetsarbete får lägre status. Ett annat scenario är att en stärkt opposition tar makten nästa mandatperiod och då kan utvecklingen bli radikalt

annorlunda, med större fokus på att tackla hållbarhetsutmaningarna och att vårda de liberala principerna och rättsstaten.

Vilket scenario som kommer dominera den kommande tioårsperioden är ovisst men det kan leda till väldigt olika konsekvenser. Så var det inte tidigare menar experten som vi intervjuat. Även om det blev regeringsskiftet rörde man sig på samma spelplan. Nu är scenarierna mer olika.

I synen på det demokratiska hantverket har svensk borgerlighet mer gemensamt med socialdemokratin än vad som ofta erkänns. Båda är reformistiska rörelser. Tidsandan är något man följer snarare än tror sig skapa. Vanligen har också vänster och höger bejakat varandras reformer när de väl genomförts, vare sig det gällt semesterveckor eller jobbskatteavdrag eller pappamånader. Sverigedemokraternas retorik präglas av en revanschism, radikalism och otålighet som bryter mot denna tradition (Andreas Johansson Heinö i DN, 21 december 2022).⁷³

Den förändrade politiska spelplanen och betoningen på paradigmskifte gör att den politiska vågbildningen kan bli större, det vill säga att det blir större förändringar beroende på politisk majoritet.

Detta påverkar idrottsrörelsen och folkbildningen på så sätt att den politiska utvecklingen i Sverige är svårare att förutsäga och att det finns större risk att etablerade överenskommelser överges. Det kan också innebära nya utmaningar för en rörelse som, vilket ett par av de intervjuade påpekar, är angelägen om att vara opolitisk. Ett exempel är en intervjuad som säger:

Idrottsrörelsen är närmast extrem i sin strävan att vara apolitisk.

Hur ska idrottsrörelsen hantera större politiska förändringar om dagordningen sätts, inte av reformistiska rörelser men av revanschistiska och radikala?

⁷³ <https://www.dn.se/ledare/andreas-johansson-heino-kan-svenska-politiker-genomfora-ett-paradigmskifte-ens-om-de-vill/>

Från tillit till ökad kontroll

Sverige är ett land som präglats av mycket stor tillit mellan medborgarna, gentemot staten och det civila samhället. Ett starkt civilt samhälle medverkar till att bygga denna tillit. Stödet till ideella organisationer har byggt på att politiken har skapat ekonomiska ramar och förutsättningar men inte lagt sig i hur pengarna har använts. Politiken har litat på att de ideella organisationerna har hanterat det ekonomiska stödet på avsett vis. Men fusk och bedrägerier inom en rad samhällsområden har lett till ökad administrativ kontroll, skärpta regler, minskat ekonomiskt stöd eller ifrågasättande av stöd. Det finns gott om exempel.

- Riksrevisionen publicerade i april 2023 en granskning av statens kontroll av bidragen till civilsamhällets organisationer. Kontrollen är för svag och det finns risk för fusk och missbruk: "Bidragsgivningen till civilsamhället bygger av tradition på tillit. Samtidigt har risken för fusk och missbruk ökat under senare år. Kontrollerna behöver därför förstärkas".⁷⁴
- När Skolverket gjorde en fördjupad granskning av 30 ideella föreningar som fått drygt 8,5 miljoner kronor i bidrag för att anordna läxhjälp 2020 uppvisade 23 av föreningarna så stora brister att de återkrävdes på drygt 5 miljoner kronor.⁷⁵
- Regeringen gav i december 2023 CSN i uppdrag att vidta åtgärder för att minska risken för felaktiga utbetalningar vid utlandsstudier efter att flera fall uppdagats där kriminella har lurat till sig studiestöd på falska grunder.⁷⁶
- Assistansbedrägerier inom ramen för LSS uppgår till minst 300 miljoner kronor per år enligt en kartläggning från NOA.⁷⁷
- E-hälsomyndigheten utreder det digitala fritidskortet – som troligen kommer att införas 2025 och som innebär att unga får ett kort med en årlig summa att använda för aktiviteter i bland annat godkända

⁷⁴ <https://www.riksrevisionen.se/om-riksrevisionen/kommunikation-och-media/nyhetsarkiv/2023-04-20-nodvandigt-att-starka-kontrollen-av-bidrag-till-civilsamhallet.html>

⁷⁵ <https://www.dn.se/sverige/fusk-med-bidrag-till-laxhjalp-skatteverket-kraver-lagandringar/>

⁷⁶ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2023/12/csn-ska-vidta-atgarder-for-att-minska-risken-for-felaktiga-utbetalningar-vid-utlandsstudier/>

⁷⁷ <https://www.tv4.se/artikel/6jDOEFzhvk9bqHCr2DI73x/assistansbedraegerier-foer-300-miljoner-kronor-kopplas-till>

idrottsföreningar – och varnar för risker med ekonomisk brottslighet när kortet införs.⁷⁸

- Den 1 januari 2024 inrättade regeringen Utbetalningsmyndigheten för att bland annat förebygga och förhindra felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen.

Skärpta kontroller är redan verklighet för idrottsrörelsen och folkbildningen, och inget tyder på att den trenden kommer att mattas av.

IDROTTEN OCH DEN ORGANISERADE BROTTSLIGHETEN

Den organiserade brottsligheten nästlar sig in i allt fler delar av samhället och har angetts som ett skäl för kritiken mot stödet till folkbildningen. Risken att den även drabbar idrottsrörelsen är uppenbar. Matchfixning är redan ett reellt problem. Och där det finns stora offentliga stöd och ersättningar och ett kontrollsystem med luckor, där kommer det att finnas ett intresse att försöka komma åt pengarna. En av de intervjuade, med stora kunskaper om politik och idrottsrörelsen, menar att kampen mot den organiserade brottsligheten kommer att fortsätta vara en central omvärldsfaktor och att diskussionen lär tränga in i idrottsrörelsen. Idrottsrörelsen kan ha underskattat detta hot. Politiken har inte satt sökarljuset på idrotten än men det lär hända förr eller senare. Idrottsrörelsen har inte varit under lupp men det gäller att vara vaksam och i tid undanröja eventuella hot.

GOD STYRNING

Frågan om ”good governance”, eller god styrning på svenska, i idrottsrörelsen blir än viktigare de kommande åren påpekar en av de experter vi intervjuat.⁷⁹ Den så kallade 51-procentsregeln är en styrka men också en utmaning. Föreningsformen är sårbar eftersom den i hög grad bygger på tillit. Experten uttrycker det på följande sätt:

Idrotten måste komma in idrottssvaga områden och då måste man ha good governance om man går in i områden där man vet att det finns kriminella. Man

⁷⁸ https://www.ehalsomyndigheten.se/globalassets/ehm/3_om-oss/rapporter/rapporter_regeringsuppdrag/rapporter_fritidskort/avgransad-delredovisning_2023_01636-20231031.pdf

⁷⁹ En fördjupning om god styrning finns i Centrum för idrottsforskning (2021).

får inte blunda för att det finns krafter som vill använda idrotten för sina egna eller för kriminella syften.

Experten nämner också att tryggheten kring idrottsmiljöer kommer att bli viktig i den organiserade brottslighetens spår.

Folkbildningens framtid

Hur påverkar dessa samhällstrender idrottsrörelsens folkbildande uppdrag? Alla intervjuade experter har fått den frågan. En säger:

Idrottsrörelsen och folkbildningen känner sig kanske lite tilltufsad. Det är viktigt att stå upp för folkbildning och bildningens värdegrund. SISU skulle kunna kroka i att vara föredöme och inte fördömare. Att sprida god kunskap om demokratiska värden.

En annan menar att:

SISU kan vara en motkraft att möta individualisering och segregation. Det kanske kan bli trögare att nå ut men de kommer att vara väldigt viktiga för att skapa robusta och hållbara föreningar.

En tredje tycker att studieförbunden borde försöka översätta orden "folkbildning, studiecirkel och studieförbund" till modernare språk.

En av de intervjuade forskarna för ett resonemang om den politiska högerens motstånd mot folkbildning. Om vi har ett nationalkonservativt decennium framför oss kan en press uppstå även på idrottsrörelsens folkbildning, med minskat stöd från staten som följd. Men det faktum att SISU inte tillhör övrig folkbildning och studieförbund kan i det här sammanhanget utgöra ett skydd. Det är dock inte säkert och beror på vilken plats SISU får i relation till övriga studieförbund. Idrotten skulle också kunna vara ett av de områden även en nationalkonservativ rörelse vill satsa på. Sporter som uppskattas av nationalkonservativa kan gynnas, med en förskjutning i den offentliga finansieringen som följd där några idrottsföreningar får ökat stöd medan andra får lägre.

Ingen av de intervjuade uttrycker någon annan uppfattning än att SISU för närvarande verkar stå utanför den rådande konflikten om folkbildningen, och SISU klumpas inte ihop med Folkbildningsrådet och studieförbunden.

Bland SISU:s uppgifter de kommande åren lyfts bland annat utveckling av good governance samt utbildning i hållbarhet för medlemmar och ledare. Det borde vara en viktig del i alla utbildningar oavsett ämne och kan vara mobiliserande. Att sprida kunskap om klimatförändringar, hur man kan påverka och vad man kan göra själv i ett större perspektiv är en otroligt viktig verksamhet. Idrottsrörelsens ledare kommer att möta unga som har helt andra krav på insatser mot klimatförändringarna. Även idrottsutövarna har krav. Man måste kunna möta deras oro:

De får inte låtsas som att det inte finns något problem. De måste lära sig att hantera den här svåra frågan. Hur påverkar klimatförändringarna ungas psykiska hälsa? Som ledare blir man någon form av vuxengestalt och det är viktigt att vara brett insatt i olika samhällsfrågor.

Flera av de intervjuade lyfter svårigheten att bedriva folkbildning i en snabb nätverksbaserad värld. Hur mycket kan man använda mobilen för folkbildning? Hur driver man utbildning i en TikTok-värld?

Slutsatser och rekommendationer

Den utveckling och de demokratiska hot vi beskrivit är utmaningar för hela samhället, inte minst idrottsrörelsen som en av Sverige ledande folkrörelser och med ambition att vara en demokratiskola. Ett förändrat politiskt landskap, en successiv övergång från tillit till kontroll på allt fler områden, en växande organiserad brottslighet och ett ifrågasättande av folkbildningen och studieförbundens verksamhet kommer att kräva diskussioner och förberedelser i förbund och föreningar.

VILKA FRÅGOR STÄLLER DETTA TILL IDROTEN?

- Hur kan idrottsrörelsen tackla den ökande otryggheten i samhället?
- Vilken roll ska idrottsrörelsen ta i debatten om synen på civilsamhället och ökade krav på kontroll av civilsamhällets aktörer?
- Hur kan idrottsföreningarna förebygga och se till att de är "hela och rena"? Är dagens arbete med good governance tillräckligt?
- Hur kan man driva utbildning i en TikTok-värld?

- Om vi är i början av en trend mot ökad ideologisk polarisering i kulturella värderingsfrågor, hur påverkar det idrottsrörelsen?
- När debatten handlar om värderingsfrågor snarare än klassiska vänster-högerfrågor kan det bli svårare att navigera. Om inflytelserika delar av politiken ser arbete med mångfalds- och hållbarhetsfrågor och mot diskriminering som problematiskt, hur agerar idrottsrörelsen?
- Vad kan SISU göra för att stötta och utveckla demokratiarbetet?

NYA EKONOMISKA UTMANINGAR

Sverige behöver strukturreformer. Vi har väldigt stora reformbehov när det gäller bostadsmarknad, skattepolitik, energiförsörjning och infrastruktur och vi halkar efter i digitaliseringen.

Klas Eklund, Tidningen Näringslivet, 8 september 2023

Den relativt sett harmoniska perioden efter murens fall då gränser öppnades, globaliseringen tog ett kvalitativt språng och den ekonomiska utvecklingen var god, är sannolikt över. Sverige har haft goda ekonomiska år och i en internationell jämförelse står sig Sverige väl. Men de ekonomiska utsikterna tyngs av geopolitisk oro, extremväder, ökade handelshinder och demografin. Till det kommer de stora investeringsbehov som Sverige och många andra länder står inför.

Med nya ekonomiska utmaningar avses inte normala konjunkturcykler eller mer tillfälliga ekonomiska påfrestningar som exempelvis dagens inflationskris och höga räntenivåer. Utmaningarna är egentligen inte heller nya men de är långsiktiga och strukturella och lär påverka Sverige den kommande tioårsperioden.

Stora behov av reformer och samhällsinvesteringar

Efter 1990-talskrisen tillkom det finanspolitiska ramverk som vi levt med sedan dess. Det innehåller bland annat ett överskottsmål som innebär att de offentliga finanserna ska visa ett överskott sett över en konjunkturcykel. Den djupa ekonomiska kris som Sverige befann sig i på 1990-talet gjorde det angeläget att få ner statskulden som tyngde statens budget med stora ränteutgifter. Därför skärptes budgetprocessen för att hålla nere kostnadsökningar.

De flesta har varit överens om att ramverket tjänat Sverige väl. Vi har en av Europas lägsta statskulder och den svenska ekonomin har haft en mycket positiv utveckling. Men nu hörs många röster, från politiska partier och ekonomer, som anser att ramverket behöver revideras. Det behövs pengar till större reformer och nödvändiga investeringar.

Behovet av investeringar är stort och kommer att växa. Det handlar om att klara klimatomställningen och elektrifieringen för att uppnå de uppställda klimatmålen. En större del av statens budget kommer att gå till den civila och militära upprustningen som följer av den osäkra tid vi lever i. Sverige har redan fattat beslut om att två procent av BNP ska gå till försvarsutgifter, en betydande ökning. Det är också vad NATO-medlemskapet kräver. Medlemskapet i NATO kommer också att kräva förbättrad infrastruktur. Redan sedan tidigare har Sverige en underhållsskuld för enbart vägar och järnvägar som till år 2033 kommer att uppgå till närmare 100 miljarder kronor (Svenskt Näringsliv, 2023).

Till detta kan läggas investeringar i va-infrastrukturen och "mjuka" investeringar. Långtidsutredningen förutspår att inkomstskillnaderna väntas fortsätta att öka till 2035 om inte politiska åtgärder vidtas (Långtidsutredningen, 2023). Det ökar trycket på stora offentliga investeringar i skola, högre utbildning, vård, omsorg, arbetsmarknadspolitik och socialtjänst.

Från såväl höger som vänster kommer nu förslag på att överge eller revidera överskottsmålet och införa ett balansmål för statens finanser. Allt sedan 1990-talet har kostnaderna i den offentliga sektorn hållits nere, den ekonomisk-

politiska normen har varit "håll i pengarna". Det är möjligt att vi går mot ett skifte i den ekonomiska politiken, en ny "blås på"-tid.⁸⁰

Om Sverige skulle gå från överskottsmål till ett balansmål frigörs omkring 20 miljarder kronor per år.⁸¹ En sådan politisk förändring skulle därmed frigöra resurser för offentliga utgifter. Men samtidigt finns det många hål som ska fyllas. Kampen om resurserna kommer att stå mellan olika intressen och skiftande prioriteringar. Det kommer också att dröja några år innan ett balansmål träder i kraft. Pressade offentliga finanser anges av de intervjuade som en trend med störst betydelse för samhällsutvecklingen i Sverige under det kommande decenniet. Det nämns också som en utmaning för idrottsrörelsen.

Det finns inget i dag som tyder på att de politiska partierna vill minska statens stöd till idrottsrörelsen. Men i en ekonomiskt pressad omvärld kommer olika investeringar att stå mot varandra. Inte minst på kommunal nivå, när det kommer till investeringar i idrottsanläggningar. Flera av de vi intervjuat som har politisk kunskap och erfarenhet pekar på detta.

Prognoser från Konjunkturinstitutet (2023) indikerar att den svenska potentiella BNP-tillväxten successivt minskar: från 2,3 procent 2022 till 1,7 procent 2032, för att därefter stabilisera sig på den nivån. I Långtidsutredningen (2023) finns en genomgång av OECD:s och EU-kommissionens prognoser som ger samma bild. De flesta avancerade ekonomierna förväntas få en avtagande tillväxt till 2060. Den viktigaste faktorn bakom avmattningen är demografin. Befolkningen åldras och färre ska försörja fler.

Vad innebär den ekonomiska utvecklingen för idrottsrörelsen? På kort sikt sannolikt ingenting när det gäller tryggad finansiering. Det politiska stödet för idrotten är väldigt starkt och ingen av de vi intervjuat tror att finansieringen till RF och SISU är hotad. Mellan den politiska högern och vänstern finns enighet att satsa på idrotten, både nationellt och lokalt.

Men även om idrottsrörelsens finansiering betraktas som ohotad, bör utmaningarna svensk ekonomi står inför tas med i en omvärldsanalys. Det politiska stödet kan inte tas för givet påpekar en av de intervjuade experterna, ekonomiska eller värderingsmässiga skandaler kan vända vinden. Ett argument

⁸⁰ <https://www.svd.se/a/y6q9AE/nilsson-fnisset-i-starta-pressarna-borjan-pa-en-revolution>

⁸¹ <https://www.tn.se/naringsliv/28695/toppekonomer-har-ar-reformerna-som-far-fart-pa-sverige-igen/>

för minskningen av stödet till studieförbunden har varit att samhället inte behöver finansiera vuxnas hobbyintressen. Finns det en risk att samma argument kan användas för en minskning eller i varje fall inte uppskrivning av stödet till idrotten? Här gäller det att vara rustad med goda argument om idrottens samhälleliga roll och vikten av träning hela livet.

Ekonomiskt pressade kommuner

Den kommunala ekonomin behöver också nämnas. De intervjuade med störst politisk insyn tar upp kommunernas pressade ekonomi och risken att kärnverksamheterna i vård, skola och omsorg går före när besparingar och prioriteringar måste göras. Någon påpekar att stödet till idrotten inte kompenseras för inflationen vilket innebär att ekonomin urholkas. Detta drabbar dock även många andra verksamheter.

Den höga inflationen gör att kommunerna och regionerna har ett mycket tufft ekonomiskt läge 2024. Åren efter 2024 är svårprognostiserade men om inflationen fortsätter sjunka och räntorna sänks, räknar Sveriges Kommuner och Regioner med att de ekonomiska resultaten hamnar på ett svagt överskott år 2027.

Samtidigt finns stora utmaningar i kommunerna. De senaste åren har flera av dem fått större klimatkostnader när de hanterar effekter av översvämningar, skred, värme och bränder. Nödvändiga klimatanpassningar kommer att kosta hundratals miljarder kronor. Kommunerna ska också göra större insatser för att förebygga kriminalitet och gängvåld, och skala upp krisberedskapen och det civila försvaret. Behoven att finansiera investeringar kommer att växa kraftigt de kommande åren och vara avsevärt högre än de var 2022 (SKR, 2023b).

Om Sveriges statskuld är en av Europas lägsta, är det tvärtom för kommunsektorn. Den har en större andel av den offentliga skulden än i många jämförbara länder. Det beror på att så mycket välfärd bedrivs på lokal och regional nivå, något som är unikt för Sverige och de nordiska länderna. Den aspekten tenderar vi att glömma när vi talar om Sveriges låga statskuld.

Vad kan detta innebära för idrottsrörelsen? En konsekvens kan bli färre satsningar på anläggningar: stora, kostsamma projekt som kräver lånefinansiering.

Idrottsrörelsen som samhällsaktör i en ny tid

Att civilsamhället spelar en stor roll som komplement till det offentliga är varken nytt eller en trend men de samhälleliga och ekonomiska utmaningar Sverige står inför de kommande åren kan skapa nya möjligheter för idrottsrörelsen och andra aktörer där offentlig sektor behöver stöd av en samverkanspartner och demokratiaktör. Det kan också bidra till ökad legitimitet och ökade resurser.

En av de intervjuade forskarna pekar på flera trender där idrottsrörelsen kan spela en viktig roll som hjälp och avlastning för politiken:

- Sverige behöver öka både den civila och militära försvarsförmågan. Ungefär 5 000 värnpliktiga utbildades 2023, år 2025 ska antalet höjas till 8 000 per år och 2030 ska 10 000 svenskar göra militärtjänstgöring. Antalet anställda inom militären och polisen kommer att öka. Det innebär att många fler kommer att behöva tränas och det ställs krav på hög fysisk kondition hos fler. Samtidigt ökar fetman och stillasittandet (se kapitel 2). Här kan idrottsrörelsen bistå med att erbjuda militären och polisen möjligheter att träna. En sådan insats kan också hjälpa idrottsrörelsen att få upprustade lokaler och anläggningar.
- Den sociala ojämlikheten kommer sannolikt fortsätta att öka. Idrotten är en av få arenor för att bygga gemenskap, ”gjuta lite olja på vågorna”. Här finns redan ett engagemang för social hållbarhet inom idrottsrörelsen, ”man räcker upp handen mot gängkriminaliteten när andra stoppar huvudet i sanden”. Ett exempel är nattfotbollen. Idrotten engagerar alla delar av samhället och människor från olika bakgrunder och delar av landet. På många orter är det idrotten som utgör en gemensam arena för utövande, engagemang och förströelse.
- En åldrande befolkning ökar kraven på vård. Även här kan idrottsrörelsen avlasta samhället genom att erbjuda träning för äldre. Det rimmar väl med målet om livslång idrott i förening men forskaren upplever att många inom idrottsrörelsen inte är roade av att jobba med äldre. ”Man vill träna unga starka kroppar, nå resultat och vinna tävlingar.” Här är möjligen engagemanget inte lika stort som när det gäller unga i utanförskap.

En uppmaning till idrottsrörelsen kan vara att tänka utifrån och in: Hur kan vi vara en del av samhällsutmaningarna och till exempel avlasta hälso- och sjukvården eller bidra till beredskapen?

Slutsatser och rekommendationer

Det är omöjligt att förutspå de kommande tio årens ekonomiska utveckling. De flesta prognoser sträcker sig två, tre år fram i tiden. Men vi vet att behovet av samhällsinvesteringar växer och att en annan finanspolitik än den som rått de senaste 25 till 30 åren är under diskussion.

Trycket på kommunernas ekonomi är hårt och kommunerna är pressade. Statens ekonomi är betydligt bättre men behoven av förstärkningar inom många politiska områden är stora. De vi intervjuat tror dock inte att finansieringen till idrottsrörelsen är hotad de kommande tio åren då idrottsrörelsen är en viktig och prioriterad del av civilsamhället. Det är dock viktigt för civilsamhället att inte luta sig tillbaka utan att aktivt förhålla sig till den politiska och ekonomiska verkligheten framöver.

Experterna vi intervjuat har också pekat på några orosmoln förutom ekonomi. Det handlar om politiska strömningar, färre medlemmar som riskerar ge idrottsrörelsen lägre legitimitet, och bristfällig good governance.

VILKA FRÅGOR STÄLLER DETTA TILL IDROTTEN?

- Hur bör idrottsrörelsen agera för att samtliga partier ska vara fortsatt enade om idrottens finansiering?
- Om kommunerna har mindre resurser att satsa på idrottsanläggningar, vad innebär det för idrottsföreningarna?
- En av de intervjuade experterna pekar på viktiga samhällsutmaningar de kommande åren där idrottsrörelsen skulle kunna göra en insats och därmed få del av ytterligare resurser – är det en intressant framtidsväg?

EN FÖRÄNDRAD SPELPLAN MED ARTIFICIELL INTELLIGENS

AI kommer att rita om spelplanen för hela samhället och tekniken kan bli ett oundgängligt verktyg även för idrottsrörelsen. Inom kort kommer vi alla behöva välja om vi ska försöka dra nytta av tekniken eller bli omsprungna.

Intervjuad AI-expert

I takt med att artificiell intelligens (AI) fortsätter att utvecklas och integreras i allt fler delar av vårt dagliga liv, står vi inför en tid av omvälvande förändringar som kommer att påverka samhället på ett djupgående sätt. Inom det närmaste decenniet kan vi förvänta oss att artificiell intelligens kommer att revolutionera samhället och omdefiniera hur vi arbetar, lär oss och interagerar med varandra. För idrottsrörelsen innebär det både utmaningar och möjligheter som kräver uppmärksamhet och strategiskt tänkande.

Vad artificiell intelligens handlar om

Artificiell intelligens (AI) innebär att maskiner kan utföra uppgifter som traditionellt krävt mänsklig förmåga: förstå naturligt språk, känna igen mönster, inlärning, problemlösning och beslutsfattande. I takt med att maskiner uppnått sådana förmågor har de också visat sig kompetenta att utföra mer sammansatta uppgifter, till exempel att köra en bil eller diagnostisera sjukdomar.

När det som kallas generativ AI lanserats, bland annat språkmodellen ChatGPT, har allmänhetens kännedom om AI ökat. Språkmodellerna har på oväntat kort tid lett till stor nytta för konsumentanvändare. I stället för att bara analysera och tolka innehåll, som många andra AI-system gör, kan generativa AI-modeller *producera* nytt originellt innehåll. Det kan vara text, bild, video, musik, tal och andra former av media. När den nya tekniken inom några år klarar mer komplexa uppgifter på ett mer kompetent sätt kommer än fler områden förändras.

År 2017 förutsade AI-experter att språkmodeller som ChatGPT skulle uppnå språkkunskaper på nivå med människor till år 2050. Nu bedömer man att det kan inträffa så tidigt som 2024. Flera experter har identifierat början av 2024 som en milstolpe när kraftfullare chips kan leda till ett stort språng i språkmodellernas kapaciteter (Carter, 2023, s. 15).

Det är naturligtvis mycket svårt att förutsäga alla de tillämpningar som kan komma av den här tekniken, men möjligheterna kommer att vara enorma inom snart sagt alla områden som idrottsrörelsen verkar inom. Vi har intervjuat utländska forskare vid två av världens främsta AI-laboratorier för att få en uppfattning om vilka möjligheter och risker de ser framöver, givet Riksidrottsförbundets och SISU:s verksamhet. Deras kännedom om svensk idrottsrörelse är förstås låg men vi har ändå tillsammans med forskarna försökt identifiera ett antal trender som kan vara bra för både RF och SISU att känna till. Det fördjupas i följande avsnitt.

Datainsamling: en allt viktigare resurs

I takt med att AI-utvecklingen går framåt kommer datainsamling att bli en central fråga för organisationer eftersom AI revolutionerar värdet av data. Här följer några exempel på varför data och AI går hand i hand och vad det kan innebära för idrottsrörelsen.

- AI-system är bra på att *identifiera mönster och korrelationer* i stora datamängder, ofta mycket snabbare och mer exakt än människor. På sikt kommer idrottsrörelsen att kunna använda AI för att analysera resultat och trender från olika idrottsgrenar för att förbättra träningsmetoder och identifiera talanger. Det kan även bidra till att skräddarsy utbildningsprogram för tränare och idrottare.

- En annan viktig trend handlar om *skalbarhet*. AI kan hantera och analysera data i en skala som är omöjlig för människor att hantera manuellt, och denna kapacitet kommer att fortsätta öka i hög takt. Det skulle kunna göra det möjligt för idrottsrörelsen att dra nytta av data från medlemsregister, tävlingsresultat och hälsostatistik.
- Genom att använda historiska data kan AI-algoritmer *förutsäga framtida trender och händelser*. Dessa modeller är redan ovärderliga inom allt från sjukvård till meteorologi. Genom att utnyttja AI för att förutsäga framtida trender kan idrottsrörelsen identifiera talanger mer effektivt, förebygga skador och bättre förbereda idrottare för kommande tävlingar och träningssäsonger.
- AI kan *automatisera* processen för datainsamling och analys, vilket frigör tid för idrottsrörelsens anställda och förtroendevalda att fokusera på andra uppgifter än administration och datahantering.⁸²
- AI kan också använda data för att *skapa skräddarsydda upplevelser eller produkter* för individer. Ett av många sannolika användningsområden är AI-baserade och mycket kvalificerade personliga tränare som kan skapa individualiserade och dynamiska träningsprogram. De kan optimera träningsresultat genom att ta hänsyn till individens prestation, återhämtning och hälsostatus. Genom att idrottare använder "wearables" och sensorer skulle också tränare kunna få insikter om spelares hälsa och kondition i realtid. Det minimerar risken för överträning och skador samtidigt som det stimulerar bästa möjliga utveckling av idrottare.
- AI kan också *stödja beslutsfattande* genom att erbjuda datadrivna rekommendationer och automatiserade beslutsprocesser. Det kan vara särskilt värdefullt i komplexa scenarier där många variabler måste vägas in. Idrottsrörelsen skulle kunna använda AI i allt från uttagning av landslag till resursallokering och eventplanering.
- Dessutom har AI-teknik potentialen att revolutionera *hur spel och tävlingar analyseras*. Genom att använda maskininlärning för att gå igenom och analysera speldata kan AI ge insikter som kan förbättra spelstrategier och beslutsfattande både före och under tävlingar. AI-drivna videogenomgångar kan identifiera mönster och svagheter hos

⁸² I kapitlet om idrottens kommersialisering (trend 3) framgår att de som arbetar ideellt utför många administrativa uppgifter. Om AI skulle kunna bidra till att minska den bördan, skulle det vara positivt.

motståndare. Realtidsanalys under matcher kan ge tränare och spelare information som kan användas för att göra taktiska förändringar.

- AI kan *identifiera och utvärdera risker* i realtid. AI kan exempelvis hjälpa idrottsrörelsen att övervaka och förebygga risker relaterade till skador och dopning och på så sätt bidra till en renare och säkrare idrott. AI kommer också att kunna användas för att förutsäga och förebygga skador genom att analysera data om idrottares rörelser och belastning under träning och match. Dessutom kan AI stödja rehabiliteringsprocesser genom att anpassa och övervaka rehabiliteringsprogram som säkerställer att idrottare återhämtar sig på bästa möjliga sätt.
- Data som samlas in och analyseras med AI kan ge värdefulla insikter i hur *produkter och tjänster kan förbättras*. Genom att analysera data kan idrottsrörelsen få insikter som kan leda till innovationer inom idrottsteknologi och idrottsevenemang vilket ökar värdet för medlemmar och supportrar.

I en AI-driven värld blir data en central tillgång för organisationer, på samma sätt som fysiska tillgångar och anställda eller medlemmar. Värdet av data ökar eftersom den kan omvandlas till konkreta insikter och konkurrensfördelar.

Men det är viktigt att komma ihåg att det också finns etiska och rättsliga överväganden. När AI blir bättre på att tolka och agera på data, och datainsamling blir allt viktigare, blir frågor om etik, integritet och privatliv allt viktigare. Organisationer måste vara medvetna om lagstiftning kring dataskydd och etiska riktlinjer för att säkerställa att de samlar in och använder data ansvarsfullt och med respekt för individernas rättigheter.

ETT EXEMPEL: FALLSTUDIE OM AI OCH FOTBOLLSANALYS

För ett par år sedan publicerade Tuyls et al (2021) en studie på hur AI kan användas inom fotboll för utveckling och utvärdering av viktiga AI-algoritmer, i skärningspunkten mellan statistisk inlärning, datorseende och spelteori.

Artikeln blev startskottet för Google Deepminds ambition att utveckla en automatiserad, videobaserad assisterande tränare. Det är ett system som kan bearbeta videomaterial och ge råd till tränarstaben före, under och efter matcher.

I studien visar forskarna hur kombinationen av spelteori och statistisk inlärning kan användas för att bidra med värdefull analys inom fotbollssporten. I studien ingår bland annat en utförlig fallstudie som använder en dataset bestående av över 15 000 straffsparkar kombinerat med analys av spelarvektorer, för att urskilja sparkstilar.

Författarna menar att processen att vinna fotbollsmästerskap kan ses som ett sekventiellt beslutsfattande, centrerat kring tre tidsskalor: att göra mål, vinna matcher och i förlängningen vinna mästerskap. Det kommer att vara möjligt att träna Google Deepminds AI på de omfattande data som finns inom fotbollen. Först för att utvärdera historiska matcher, deras beslutsfattande och utfall, och därefter förutsäga alternativa utfall om andra beslut hade tagits.

När en sådan analys kan tillämpas i realtid tror forskarna att det kan utgöra grunden för en mycket användbar assisterande AI-coach.

Samma AI-system skulle kunna användas för att ge supportrar möjlighet att interagera med en direktsänd match, genom att fråga modellen vad som hade hänt om en spelare tagit ett annat beslut, exempelvis passat i en annan riktning, och därefter få titta på en simulering. Det kan skapa ökat engagemang och förhöja upplevelsen av att följa idrott i framtiden.

Risker och möjligheter med AI

De forskare vi talat med lyfter fram ytterligare två aspekter som kan vara viktiga för idrottsrörelsen att överväga.

DOPNING

Vi har redan sett exempel på att AI-tekniken kan användas för att identifiera helt nya molekyler som interagerar med biologiska varelser. Exempelvis har en AI-modell lyckats identifiera en helt ny klass av antibiotika, ett arbete som krävt systematisk analys av 12 miljoner olika substanser.

Men det öppnar förstås också för negativa tillämpningar. AI har exempelvis visat sig kapabel att snabbt konstruera nya molekyler som skulle kunna fungera som biologiska vapen. På samma sätt tros AI i framtiden kunna identifiera substanser som har förmåga att påverka mänsklig prestationsförmåga på olika sätt.

Med andra ord kan den nya tekniken bli ett effektivt verktyg för att ta fram nya dopningspreparat. Samtidigt påpekar de forskare vi pratat med att AI också skulle kunna bli en teknik som har goda förutsättningar att avslöja dopning.

INTELLIGENSEXPLOSION

En uttalad ambition hos de stora teknikjättarna är att utveckla artificiell generell intelligens (AGI). AGI är en form av artificiell intelligens som har förmågan att förstå, lära sig och tillämpa intelligens på samma breda sätt som en mänsklig hjärna. Den skulle kunna hantera många uppgifter som kräver intellektuell kapacitet, inklusive resonemang, problemlösning, perception och kommunikation på mänskligt språk.

Enligt många bedömare, inklusive de vi pratat med, skulle en sådan AI på kort tid kunna överträffa människor på alla områden. Det skulle förändra samhället i grunden. Vi kan då stå inför en värld där människor inte längre behöver utföra kognitivt arbete över huvud taget.

Intressant nog lyfter båda de forskare vi pratat med fram idrottsrörelsens roll i ett sådant scenario. De menar att det kommer att vara viktigt för människor att ha något meningsfullt att göra, och att en sådan förändring i samhället skulle kunna innebära ett kraftigt uppsving för idrottsrörelsen som källa till både rekreation och underhållning.

Vi vet ännu inte om det är möjligt att utveckla AGI eller om AGI kommer att leda till den intelligensexlosion som vissa forskare förutspått (se exempelvis Bostrom, 2014). Men majoriteten av de som arbetar med utveckling av AI har på bara ett par år gått från att tro att AGI sannolikt inträffar senare än 2070, till att nu tro att AGI skulle kunna vara ett faktum inom fem till tio år.

Slutsatser och rekommendationer

Idrottsrörelsen, såväl Riksidrottsförbundet som SISU, måste vara beredd att navigera i en framtid där AI erbjuder nya verktyg för att analysera spelstrategier, förbättra träningsmetoder och personifiera (individualisera) idrottsutövning på alla nivåer. Det finns också en potential för AI att bidra till förbundens och föreningarnas administrativa och operativa effektivitet, vilket kan frigöra resurser.

Det kommer sannolikt att vara svårt i längden att bortse från denna nya teknik. I takt med att tekniken blir alltmer kraftfull och alltmer spridd kommer de som inte har ett systematiskt arbete för att samla in och använda data att hamna på efterkälken.

Ett bra första steg vore att göra en inventering och analys av behov, förutsättningar och ambitioner i fråga om datainsamling. Det vore också klokt att inrätta en funktion som leder och samordnar arbetet med datainsamling och proaktivt arbete på AI-området på central nivå inom Riksidrottsförbundet.

VAD STÄLLER DETTA FÖR FRÅGOR TILL IDROTTEN?

- Vad gör idrottsrörelsen redan i dag när det gäller AI? Finns det samarbeten mellan förbund och föreningar? Vad är på gång och planerat på lite längre sikt, om något?
- Hur långt är idrottsrörelsen beredd att gå i att avsätta resurser för att förstärka och utöka sitt arbete med systematisk datainsamling? Vill idrottsrörelsen göra det gemensamt eller förbunden var för sig? Vilken roll bör Riksidrottsförbundet respektive SISU ha?
- Kan Riksidrottsförbundet och SISU tänka sig att etablera ett samarbete med någon AI-modellutvecklare för att inventera behov och möjligheter, eller åtminstone bevaka utvecklingen?

KÄLLOR OCH REFERENSER

INTERVJUADE EXPERTER INOM OLIKA DISCIPLINER⁸³

- Forskare i organisation och ledning
- Idéhistoriker och professor i miljöhistoria
- Historiker och digitaliseringsdebattör
- Klimatexpert inom ett av regeringen tillsatt råd
- Före detta statsråd och kommunpolitiker
- Företagsledare inom SportsTech
- Klimatexpert och generaldirektör
- Forskare med fokus på barn- och ungdomsidrott
- Två forskare och AI-experter, anställda i två olika internationella bolag

INLEDNING OCH BAKGRUND

Espas (2019). "Global trends to 2030. Challenges and choices for Europe".

European Strategy and Policy Analysis System. April 2019.

https://ec.europa.eu/assets/epsc/pages/espas/ESPAS_Report2019.pdf

Oxfam (2020). "Global megatrends. Mapping the forces that affect us all". Oxfam Discussion Papers. Januari 2020.

<https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620942/dp-global-megatrends-mapping-forces-affect-us-all-310120-en.pdf;jsessionid=CD7CFFBCD6D197A27666B414AD787B03?sequence=1>

Sitra (2023). "Megatrender 2023. Förståelse i en tid av överraskningar". Sitras utredningar 226. Januari 2023. <https://media.sitra.fi/app/uploads/2023/03/sitra-megatrender-2023.pdf>

⁸³ Se också bilagan.

MILJÖ- OCH KLIMATFÖRÄNDRINGAR KRÄVER OMSTÄLLNING

Alestig, Peter (2022). "Världen som väntar. Vårt liv i klimatförändringarnas Sverige".

International Union for Conservation of Nature (2019). "Mitigating biodiversity impacts of new sports venues".

<https://utbildning.sisuforlag.se/globalassets/rfsisu/publik/hallbarhetswebben/dokument/iucn-mitigating-biodiversity-impact-sport-venues.pdf>

Kairos Future (2022). "Trendrapport grön omställning".

<https://sciencepark.se/app/uploads/2023/08/Trendrapport-Gronomstallning-%E2%80%93-Science-ParkKairosFuture.pdf>

Klimatpolitiska rådet (2022). "Klimatpolitiska rådet rapport"

<https://www.klimatpolitiskaradet.se/wp-content/uploads/2022/03/klimatpolitiskaradetrappport2022.pdf>

Länsstyrelsen i Jämtlands län (2018). "KARSA – En faktasammanställning om klimatanpassning och risk- och sårbarhetsarbete i Jämtlands län"

<https://catalog.lansstyrelsen.se/store/35/resource/63>

MSB (2013). "Framtida perioder med hög risk för skogsbrand, analyser av klimatscenarier".

<https://www.msb.se/sv/publikationer/framtida-perioder-med-hog-risk-for-skogsbrand--analyser-av-klimatscenarier/>

Rice et al (2021). "Climate change risk in the Swedish ski industry" Current Issues in Tourism.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13683500.2021.1995338>

Sambrook et al (2023). "Outdoor Sport in Extreme Heat: Capturing the Personal Experiences of Elite Athletes" Weather, Climate, and Society

<file:///Users/mikaelakotschak/Downloads/wcas-WCAS-D-22-0107.1.pdf>

Scott et al (2019). "The changing geography of the Winter Olympic and Paralympic Games in a warmer world", Current Issues in Tourism

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13683500.2018.1436161>

UNFCCC (2018). "Sports for climate action on the race to zero: information pack"
https://unfccc.int/sites/default/files/resource/S4CA_prospective%20signatory%20booklet.pdf

Ungdomsbarometern (2023). "Unga och idrott 2023". En rapport av ungdomsbarometern för Riksidrottsförbundet.

ETT SAMHÄLLE MED SKILLNADER I HÄLSA OCH FYSISK AKTIVITET

Centrum för idrottsforskning (2017). "De aktiva och de inaktiva – Om ungas rörelse i skola och på fritid". Rapport 2017:2.
<https://centrumforidrottsforskning.se/kunskap-om-idrott/rapporter/de-aktiva-och-de-inaktiva-om-ungas-rorelse-i-skola-och-pa-fritid>

Centrum för idrottsforskning (2019). "Idrotten och (o)jämligheten. I medlemmarnas eller samhällets intresse?". Centrum för idrottsforskning 2019:2.
<https://centrumforidrottsforskning.se/kunskap-om-idrott/rapporter/idrotten-och-ojamlikheten-i-medlemmarnas-eller-samhallets-intresse>

Eklom-Bak, Elin et al (2019). "Decline in cardiorespiratory fitness in the Swedish working force between 1995 and 2017". Scand J Med Sci Sports. 2019; 29:232–239. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/sms.13328>

Folkhälsomyndigheten (2023). "Folkhälsan i Sverige. Årsrapport 2023".
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/a448b27d603c44f590fc1af741b0d5d/folkhalsan-sverige-arsrapport-2023.pdf>

Jonsson, Frida (2018). "The Presence of the Past. A Life Course Approach to the Social Determinants of Health and Health Inequalities in Northern Sweden".
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1262526/FULLTEXT02.pdf>

Lidin, Matthias et al (2020). "Effects of Structured Lifestyle Education Program for Individuals With Increased Cardiovascular Risk Associated With Educational Level and Socioeconomic Area". American Journal of Lifestyle Medicine. 2021;15(1):28–38.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1559827620951143>

LO (2019). "Program för jämlikhet".
[https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027478784_program_for_jamlikhet_pdf/\\$File/Program_for_jamlikhet.pdf](https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027478784_program_for_jamlikhet_pdf/$File/Program_for_jamlikhet.pdf)

MSB & KI (2014). "Motionsvanor och erfarenheter av motion hos äldre vuxna". Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Karolinska Institutet (KI), mars 2014. <https://rib.msb.se/filer/pdf/27333.pdf>

SOU 2023:29. "Varje rörelse räknas – hur skapar vi ett samhälle som främjar fysisk aktivitet?". Slutbetänkande av Kommittén för främjande av ökad fysisk aktivitet.
https://www.regeringen.se/contentassets/8ab754ea529f4fa5a6caaa00581948bd/sou-2023_29.pdf

Ungdomsbarometern (2023). "Unga och idrott 2023". En rapport av ungdomsbarometern för Riksidrottsförbundet.

Väisänen, Daniel et al (2021). "Cardiorespiratory Fitness in Occupational Groups – Trends over 20 Years and Future Forecasts". Int J Environ Res Public Health. 2021 Aug 10;18(16):8437. <https://www.mdpi.com/1660-4601/18/16/8437>

Äldrecentrum (2019). "Hur mår stockholmarna efter 65? Beskrivning av hälsa och levnadsvanor 2002–2018". Rapporter/Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum, 2019:3. https://aldrecentrum.se/wp-content/uploads/2020/06/2019_3-Hur-m%C3%A5r-stockholmarna-efter-65-beskrivning-av-h%C3%A4lsa-och-levnadsvanor-2002-2018.pdf

KOMMERSIALISERINGEN PRESSAR FÖRENINGSIDROTTE

Peterson, Tomas (2005). "Idrottens professionaliserings och kommersialiseringsprocesser". Sociologisk Forskning nr 1, 2005.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1078001/FULLTEXT01.pdf>

SOU 2023:29. "Varje rörelse räknas – hur skapar vi ett samhälle som främjar fysisk aktivitet?". Slutbetänkande av Kommittén för främjande av ökad fysisk aktivitet.
https://www.regeringen.se/contentassets/8ab754ea529f4fa5a6caaa00581948bd/sou-2023_29.pdf

Ungdomsbarometern (2023). "Unga och idrott 2023". En rapport av ungdomsbarometern för Riksidrottsförbundet.

von Essen, Johan & Svedberg, Lars (2020). "Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019". Ersta Sköndal Bräcke högskola, arbetsrapportserie nr 98.

EN OSÄKER OCH OTRYGG OMVÄRLD

Centrum för idrottsforskning (2021). "Idrottens riskzoner – om vägar till trygg och trovärdig idrott". Centrum för idrottsforskning 2021:2.

<https://centrumforidrottsforskning.se/kunskap-om-idrott/rapporter/idrottens-riskzoner-om-vagar-till-trygg-och-trovardig-idrott>

Demokratirådet (2021). "Demokratirådets rapport 2021: Polarisering i Sverige".

<https://snsse.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2021/03/demokratiradets-rapport-2021-polarisering-i-sverige.pdf>

Riksrevisionen (2023). "Tillit och kontroll – statlig bidragsgivning till civilsamhället". RiR 2023:7.

<https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2023/tillit-och-kontroll---statlig-bidragsgivning-till-civilsamhallet.html>

SKR (2023a). "Vägval för framtiden 5. En spaning mot år 2035".

<https://skr.se/download/18.6ab5149b18acc28e1f823344/1695901660671/Vagval-for-framtiden-5.pdf>

SKR (2023b). "Hot mot det demokratiska samtalet". Forskarantologi. Jesper Strömbäck, "Förändringarna av medielandskapet och det ökade kunskapsmotståndet", sid. 74–84.

<https://skr.se/download/18.465f0ebe1876f020038ce2c/1681294477594/SKR-Hot-mot-det-demokratiska-samtalet-ver2.pdf>

Tidskriften Respons (2023). Intervju med Francis Fukuyama "Den liberala demokratins bakslag ändrar inte historiens slutdestination". 6 december 2023.

<https://tidskriftenrespons.se/artikel/den-liberala-demokratins-bakslag-andrar-inte-historiens-slutdestination/>

NYA EKONOMISKA UTMANINGAR

Långtidsutredningen (2023). "Finanspolitisk konjunkturstabilisering".

Huvudbetänkande av Långtidsutredningen 2023. SOU 2023:85.

<https://www.regeringen.se/contentassets/bb491111dd174ea8bae1fefdd58ddeb6/langtidsutredningen-2023---finanspolitisk-konjunkturstabilisering-sou-202385.pdf>

SKR (2023). "Ekonomirapporten, oktober 2023. Om kommunernas och regionernas ekonomi".

<https://skr.se/download/18.2cc7d1a618b37a2d2ace54/1697554925288/Ekonomirapporten-oktober-2023.pdf>

Svenskt Näringsliv (2023). "Hur underhållsskulden på Sveriges vägar och järnvägar påverkar näringslivet".

https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/rapporter/mdqzmi_rapport_underha_llskuld_webbpdf_1196605.html/Rapport_Underha_llskuld_webb.pdf

Konjunkturinstitutet (2023). "Konjunkturläget. December 2023".

<https://www.konj.se/download/18.e8ef5d618c8082c058119f2/1703167991867/Konjunkturlaget-December-2023.pdf>

EN FÖRÄNDRAD SPELPLAN MED ARTIFICIELL INTELLIGENS

Bostrom, Nick (2014). "Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies". Oxford: Oxford University Press.

Carter et al (2023). "The Convergence of Artificial Intelligence and the Life Sciences: Safeguarding Technology, Rethinking Governance and Preventing Catastrophe". The Nuclear Threat Initiative.

Tuyls et al (2021). "Game Plan: What AI can do for Football, and What Football can do for AI". *Journal of Artificial Intelligence Research*, 71, pp. 41–88.

Wong, F et al (2023). "Discovery of a structural class of antibiotics with explainable deep learning". *Nature*. <https://doi.org/10.1038/s41586-023-06887-8>

BILAGA. METOD

Uppdraget har varit att göra en omvärldsanalys och att identifiera trender som är viktiga för Sverige i allmänhet och idrottsrörelsen i synnerhet med sikte på 2035. För idrottsrörelsen är en hållbar samhällsutveckling bärande och en viktig utgångspunkt har därför varit att knyta trendernas betydelse till miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet.

Omvärldsanalysen bygger på tio inledande och fördjupande intervjuer med experter och forskare inom olika discipliner, inläsning av ett flertal material och rapporter från Riksidrottsförbundet och SISU Idrottsutbildarna samt egen desktop research för att identifiera andra rapporter, faktaunderlag och forskning såväl som statistik av vikt för analysen.

DE TIO INTERVJUERNA

I samråd med Riksidrottsförbundet och SISU ringades ett antal experter inom olika discipliner in. Av dessa intervjuades tio i syfte att få stöd för valet av de trender som fördjupas i rapporten. De intervjuade utlovades anonymitet för att känna sig fria att föra fram sina uppfattningar om viktiga samhällstrender såväl som om idrottsrörelsen. Därför anges enbart övergripande vilka vi har intervjuat:

- Forskare i organisation och ledning
- Idéhistoriker och professor i miljöhistoria
- Historiker och digitaliseringsdebattör
- Klimatexpert inom ett av regeringen tillsatt råd
- Före detta statsråd och kommunpolitiker
- Företagsledare inom SportsTech
- Klimatexpert och generaldirektör
- Forskare med fokus på barn- och ungdomsidrott
- Två forskare och AI-experter, anställda i två olika internationella bolag

För att avgränsa och hitta en inramning för betydelsefulla trender har vi använt oss av PESTEL-modellen. Den har hjälpt till att ringa in övergripande frågor som är viktiga för idrottsrörelsen att närma sig utifrån de sex faktorer som PESTEL är en förkortning av (se fördjupningsrutan på nästa sida).

En framåtblickande omvärldsanalys kan liknas vid en gapanalys och en gapanalys handlar vanligen om att identifiera ett nuläge som kan relateras till ett önskat läge och på så sätt visa vad som kan behöva göras för att överbrygga just gapet däremellan.

FÖRDJUPNING: PESTEL-MODELLEN

Politiska faktorer: Hur politiska beslut och förändringar påverkar idrottsrörelsen. Det kan inkludera regeringens politik för idrott, stöd till idrottsorganisationer, och hur politiska förändringar kan påverka tillgång till resurser.

Ekonomiska faktorer: Hur ekonomiska trender kan påverka idrottsrörelsen. Bland annat ekonomiska förhållanden i samhället och kommunerna, finansieringsmöjligheter, sponsring och ekonomiska utmaningar som idrottsföreningar kan stöta på.

Sociala faktorer: Hur sociala trender och förändringar i samhället påverkar idrottsrörelsen. Detta kan inkludera levnadsförhållanden, förändringar i folkhälsan och demografin såväl som hur idrottsrörelsen kan bidra till social integration och samhällsengagemang.

Teknologiska faktorer: Hur teknologisk utveckling påverkar idrottsrörelsen. Det kan handla om allt från användningen av ny teknik i träning och tävlingar till digitala plattformar för medlemsförvaltning och kommunikation.

Ekologiska faktorer: Hur klimat- och miljömässiga aspekter påverkar idrottsrörelsen och hur miljöfrågor påverkas av idrottsrörelsen. Det kan inkludera hållbarhetsstrategier, idrottsevenemangs miljöpåverkan och hur idrottsrörelsen kan bidra till miljö- och klimatmål.

Legala faktorer: Hur lagstiftning och regelverk påverkar idrottsrörelsen, idrottsevenemang och föreningsverksamhet – integreras när aktuellt i föregående faktorer.

Metodmässigt har vi i linje med Sitra (2023) tagit fasta på att framtidsspaningar behöver vila såväl på att blicka bakåt som på att fånga nuläget. Författarna till rapporten pekar för det första på nuets dragningskraft som riktar uppmärksamheten till det som håller på att förändras just nu och att det är kärnan i en trendrapport. För det andra pekar de på vikten av att se till ”tyngden av det förflutna”, varifrån vi kommer till nuet:

Kunskap om historia hjälper till att identifiera stigberoende (spårbundenhet) och effekter av tidigare beslut. Det begränsar vad vi i nuläget tror är möjligt men erbjuder samtidigt en grund på vilken man kan bygga en önskvärd framtid (Sitra, 2023, s. 12).

Slutligen och för det tredje, kommer ”suget från framtiden” in. Det omfattar bedömningar och uppfattningar om framtiden. Det kan vara både det som är önskvärt och det som är hotfullt eller något däremellan. Det är det önskvärda läget som tar oss framåt och kan svara på frågan om vilken slags förändring som bör stå i centrum medan det hotfulla snarast styr mot att tänka på vad som är viktigt och vad som inte får gå förlorat (Sitra, 2023). För att få en uppfattning om vad som är en viktig riktning framåt för idrottsrörelsen har vi använt svensk idrotts mål till 2025 som ledstjärna för slutsatser, rekommendationer och viktiga frågor för idrottsrörelsen att diskutera. Även om dessa mål kan komma att förändras från 2025 och framåt bedömer vi att de i grunden kommer vara giltiga också i fortsättningen.

Grunden för hur vi tagit oss an uppdraget är alltså PESTEL-modellen, metoden för omvärldsanalys såsom den tecknas av Sitra (2023) och svensk idrotts mål till 2025.